

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Peter Terem – Matej Drotár
Article / Článok: Multilaterálne a bilaterálne jadrové dohody ako formatívny princíp druhého jadrového veku
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.129-170>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

TEREM, P. – DROTÁR, M. 2021. Multilaterálne a bilaterálne jadrové dohody ako formatívny princíp druhého jadrového veku. In *Politické Vedy*. Vol. 24, no. 3, pp. 129-170. ISSN 1335 – 2741. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.129-170>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

MULTILATERÁLNE A BILATERÁLNE JADROVÉ DOHODY AKO FORMATÍVNY PRINCÍP DRUHÉHO JADROVÉHO VEKU¹

MULTILATERAL AND BILATERAL NUCLEAR AGREEMENTS AS A FORMATIVE PRINCIPLE OF THE SECOND NUCLEAR AGE

Peter Terem – Matej Drotár*

ABSTRACT

Academic research on nuclear weapons and their implications for the realm of international relations has been quite intensive since the end of the Cold War. The potential to influence prospects of achieving the ideal of regional or global zero emerged yet again and the combined momentum of recent multilateral and bilateral nuclear agreements appeared as a precious window of opportunity in order to achieve that goal. Hence, in the present study, the correlation between strategic thinking and the willingness to adopt multilateral and bilateral nuclear agreements between and across the existing and potential nuclear powers demonstrated an upcoming trend. The Joint Comprehensive Plan of Action and the new Strategic Reduction Arms Treaty served as the most striking examples for comparison and analysis. Various sinusoid-like developments of the second nuclear age in the recent past notwithstanding, the above-mentioned multilateral and bilateral nuclear agreements showed the ability to create more space for further arms reductions and to pave the path for nuclear balance. Preliminary conclusions suggested that both major nuclear proponents of today – the USA and Russia – were to continue to understand that the clear-cut benefit of the latter has not changed a bit since the end of the Cold War. The new conundrum that they created, however, was the ongoing existence of nuclear weapons as a military capability on the one hand, and the growing tendencies to reduce them with the help of multilateral and bilateral

---

* Prof. PhDr. Peter Terem, PhD. pôsobí ako profesor na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: peter.terem@umb.sk.

* Mgr. Matej Drotár pôsobí ako externý doktorand na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: matej.drotar@gmail.com.

DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.129-170>

¹ Vedecká štúdia je publikovaná v rámci projektu VEGA č. 1/0437/20

nuclear agreements on the other.

Key Words: Nuclear Weapons, Strategic Thinking, Non-proliferation, JCPOA, New START

Úvod

V medzinárodných vzťahoch býva pravidlom, že strategické uvažovanie štátov je premietnuté do teoretických rámcov ich strategických dokumentov, ktoré majú neskôr vplyv na praktickú ochotu týchto štátov uzatvárať multilaterálne a bilaterálne dohody, a určovať tak politickú, medzinárodnoprávnu a procesnú podobu vývoja konkrétnych fenoménov. Potvrdením tohto trendu je vývoj strategického myslenia u dvoch najväčších súčasných jadrových mocností – USA a Ruska. Zvoleným analytickým rámcom pre lepšie uchopenie naznačenej potenciálnej korelácie je koncept veľkej stratégie a konkrétne jadrové dohody, ktoré v druhej dekáde nového milénia formovali a pravdepodobne aj do budúcnosti budú formovať podobu druhého jadrového veku. Pre korektnosť je potrebné dodať, že koncept veľkej stratégie je odlišný od vrcholovej doktríny v prípade vojenstva, ktorá vždy nadobúda konkrétnu podobu v geopolitickom čase a priestore. Jej vnímanie je holistické a jej závery sú platné pre oblasť tak domácej ako aj zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky. Veľká stratégia pritom nepredstavuje jednoliaty administratívny dokument, ide skôr o platformu, ktorá je rovnako predmetom expertných ako aj akademických debát. Vďaka svojim vnútorným znakom má veľká stratégia vysoký koordinačný potenciál a z hľadiska plánovania je jej celkové nastavenie pre štát vždy kľúčové.

USA naposledy koncept veľkej stratégie integrovali do dvoch kľúčových dokumentov – Národnej bezpečnostnej stratégie (ďalej len NBS 17) a Národnej obrannej stratégie (ďalej len NOS 18). Tieto výrazným spôsobom formovali a ako stále platné dokumenty i naďalej formujú vnímanie fenoménu jadrových zbraní v USA. Príchod novej americkej administratívy však môže znamenať ich prehodnotenie. Nová úroveň ambície bola doteraz jednoznačne potvrdená návratom USA k multilaterálnemu negociačnému procesu vo veci Spoločného komplexného akčného plánu (ďalej len JCPOA) týkajúceho sa jadrového programu Iránu a predĺžením platnosti Dohody o znížení počtu strategických zbraní (ďalej len nový START) na základe bilaterálnych rokovaní s Ruskom. V prípade Ruska je záväzok k denuklearizačným aktivitám pomerne stabilnejší a to aj z dôvodu, že jeho národné strategické dokumenty v období ostatnej

dekády neprešli výraznou zmenou a preferujú definovaný status quo, ktorého leitmotívom je strategická jadrová rovnováha bez snáh o jej narušenie. Cieľom predkladanej štúdie je preto ozrejmienie základných kontúr strategického uvažovania USA a Ruska prostredníctvom analýzy ich strategických dokumentov a ich reflexie v jadrových dohodách o strategických zbraniach – nový START – a jadrových dohodách na regionálnej úrovni – JCPOA – a ich potenciálnom dopade na úlohu a význam jadrových zbraní v budúcnosti.

1. Strategické uvažovanie – Spojené štáty americké a Ruská federácia

Jadrové zbrane sú zbrane hromadného ničenia a ako také nemôžu byť použité k dosahovaniu racionálnych cieľov. Napriek tejto platnej axióme jadrové mocnosti tvrdia, že jadrové zbrane sú vďaka odstrašovaniu schopné zabrániť jadrovému alebo konvenčnému útoku. Takáto politika je dodnes známa ako politika jadrového odstrašenia. Retrospektívne hľadisko je zároveň nevyhnutným predpokladom tvorby rozhodnutí o ďalšom smerovaní daného fenoménu a výbere prostriedkov pre jeho ovplyvňovanie. Platí, že prostredie studenej vojny bolo pomerne dobre čitateľné. Existovali dve jadrové supervelmoci, ideologicky protichodné a priestorovo oddelené, čo čiastočne pôsobilo na zmenšenie napätia a poskytlo dostatok času pre rozvoj stabilnej strategickej jadrovej rovnováhy. História studenej vojny je preto východiskovým bodom pri tvorbe nových stratégií. Kľúčovými elementmi vo väčšine jadrových stratégií sú: tradícia nepoužitia jadrových zbraní; strategická triáda; dôraz na druhý úder, keďže prvý úder v mnohých stratégiách nebol vylúčený; zastrašovanie; formálna kontrola jadrových zbraní. Základnou otázkou súčasných jadrových politik je, či majú byť zachované tieto trendy a prístupy, alebo či majú byť naopak niektoré alebo dokonca všetky elementy modifikované, nahradené či dokonca zavrhnuté. (Terem, 2011) Z historického hľadiska je možné spätne vyhodnotiť výsledky takýchto prístupov. Platí, že zničujúci priamy konflikt medzi USA a ZSSR nenastal a rivalita oboch veľmocí neeskalovala do globálnej vojny. Vlastníctvo jadrových zbraní v rámci regionálnych konfliktov nepredstavovalo výraznejšiu výhodu, pri riešení niektorých sa však významnejšie prejavil vplyv amerického jadrového potenciálu, najmä v oblasti Kórejského polostrova či v regióne Blízkeho východu. Významné je, že rozšírenie jadrových zbraní nebolo také masívne a že žiadny z konfliktov sa nevymkol spod kontroly. (Terem, 2008)

Po skončení studenej vojny však dochádza vo vzťahoch medzi bývalými konkurentmi k významnému posunu. Narastá význam politických prístupov a znižuje sa význam vojenských nástrojov. Napriek týmto pozitívnym trendom sa otázka všeobecného a úplného jadrového odzbrojenia presadzuje v diskusiách len veľmi ťažko. S nástupom amerického prezidenta **B. Obamu** sa mení rovnako oficiálny postoj USA k jadrovým zbraniam. Ten v roku 2009 požiadal o prehodnotenie americkej jadrovej politiky s cieľom pripraviť cestu na radikálne zníženie amerického jadrového arzenálu. Počas svojho príhovoru v roku 2009 v Českej republike prezentoval **B. Obama** svoj prístup k úlohe jadrových zbraní v 21. storočí. Vyhlásil záväzok USA zaistiť mier a bezpečnosť vo svete s dlhodobým cieľom celkového odstránenia jadrových zbraní. (Nuclear Threat Initiative, 2009). Naznačená cesta k minimalizácii a napokon k prípadnej eliminácii jadrových zbraní je však zároveň podmienená zmenou vnímania ich úlohy a použiteľnosti. Predpokladom je posun z pozície, v ktorej zastávali centrálny strategický postavenie až na pozíciu, v ktorej ich úloha bude vnímaná ako okrajová a eventuálne aj plne nepotrebná a nežiadaná. Tento proces bol podporený expertízou Medzinárodného súdneho dvora v roku 1996, ktorá tvrdí, že hrozba použitia jadrových zbraní je vo všeobecnosti v rozpore s pravidlami medzinárodného práva aplikovateľného v ozbrojených konfliktach, najmä v rozpore s princípmi a normami humanitárneho práva. V tomto kontexte je potrebné zachytiť niekoľko tendencií, ktoré boli viditeľné v medzinárodnom systéme celé desaťročia, najmä od konca studenej vojny.

Keďže jadrové zbrane majú len veľmi malú, alebo žiadnu využiteľnosť v ozbrojených konfliktach, nemohli a nemôžu byť použité v konfliktach v Afganistane, Iraku alebo v Líbyi, resp. proti neštátnym teroristickým aktérom. Ďalšou tendenciou je závažné obmedzenie použitia zbraní takej deštruktívnej kapacity. Tento zákaz je dnes taký silný, najmä v demokratických spoločnostiach, že je len ťažko predstaviteľný dôvod jeho prelomenia. Vždy, keď štáty zvažovali použitie jadrových zbraní, upustili od neho na základe dopadov, ktoré by použitie takýchto zbraní malo. Treťou viditeľnou tendenciou zostáva znižovanie arzenálu jadrových zbraní. Po skončení studenej vojny sa medzinárodné napätie zmiernilo, podpísalo sa niekoľko zmlúv kontrolujúcich vlastníctvo zbraní a arzenály jednotlivých zbraní sa začali postupne znižovať. (Eliminating Nuclear Threats. A Practical Agenda For Global Policymakers, 2009) Zásadnou otázkou, ktorá v kontexte úvah o redukcii a eliminácii jadrových zbraní nesmie byť opomenutá, je otázka možnosti prehodnotenia kľúčovej

funkcie jadrových zbraní – odstrašenia. Odstrašenie sa postupne stalo základnou funkciou strategických jadrových zbraní, hlavnú funkciu však mohlo plniť len vtedy, keď bola preukázaná hodnovernosť v podobe politického odhodlania strategické zbrane použiť. (Krejčí, 2001)

Jadrové odstrašenie sa postupne vyvíjalo od hrozby masívnych odvetných opatrení až po množstvo rôznych foriem. Zahŕňa: stratégiu proti silám, t. j. zameranie jadrových zbraní proti jadrovým zbraňam a vojenským silám protivníka; stratégiu proti mestám, t. j. hrozbu použitia jadrových zbraní proti mestám a husto obývanému územiu cudzieho štátu vo všeobecnosti; stratégiu pružnej reakcie, t. j. nasadenie strategických alebo taktických zbraní za účelom ich nasadenia na bojisku ako aj ich obmedzené nasadenie predstavujúce krok vedúci k ich hromadnému použitiu; prvý útok, t. j. nasadenie jadrových zbraní ako určitej formy odpovede na možné konvenčné operácie alebo aj ako preventívne operácie zamerané na zničenie zbraní protivníka; rozšírené odstrašovanie, t. j. rozšírenie jadrového odstrašovania na územia nejadrových spojencov; existenčné odstrašovanie, t. j. schopnosť vyvinúť jadrové zbrane aj bez možnosti ich reálneho nasadenia. (Terem, 2008)

V prípade regionálnych konfliktov na Blízkom východe, v južnej či severovýchodnej Ázii je tiež možné zhodnotiť význam a úlohu jadrových zbraní, resp. ich odstrašujúcej funkcie. Uvedenie amerických jadrových síl do pohotovosti prezidentom USA **R. Nixonom** v roku 1973 bolo varovným signálom pre ZSSR, aby neintervenoval v Jomkipurskej vojne. V roku 1991 minister zahraničných vecí USA **J. Baker** naznačil možnosť použitia jadrových zbraní v prípade, ak iracký prezident **S. Husajn** nasadí chemické alebo biologické zbrane. Oficiálnym dôvodom na vojenskú inváziu do Iraku v roku 2003 bolo okrem iného aj zabrániť Iraku vo výrobe jadrových zbraní. Stále prítomná diskusia ohľadom iránskeho jadrového programu zároveň obsahuje aj možnosť realizácie vzdušných útokov na iránske jadrové zariadenia podobne, ako to urobil v roku 1981 Izrael v Iraku. V celom regióne Blízkeho východu sa jadrové zbrane objavujú v mnohých diskusiách, takže americké jadrové zbrane by v tomto regióne mali mať určitý odstrašujúci účinok. V mnohých prípadoch je ale odstrašujúci efekt zanedbateľný v porovnaní s izraelským jadrovým odstrašením alebo inými aktivitami, ktoré môžu USA realizovať. Napr. americký prezident **G. H. W. Bush** realisticky odhadol, že hrozba zmeny režimu v Iraku bude omnoho efektívnejšia než hrozba použitia jadrových zbraní. Ak odstrašovanie na Blízkom východe zlyhá, budú vojny vedené konvenčnými zbraňami, a ako to demonštrovala situácia v Iraku, potenciálni protivníci sa

uchýlia skôr k asymetrickým opatreniam. (Drell, Goodby, 2005)

Zaujímavá je aj úloha odstrašovania v regióne južnej a východnej Ázie. Jadrové odstrašenie USA tam môže hrať úlohu v prípade uchopenia moci radikálnymi islamskými skupinami v Pakistane alebo v prípade indicko-čínskeho sporu. Dlhý nebol zaznamenaný žiadny pokrok v rokovaní o kórejskom jadrovom programe. Vojenské akcie nie sú vhodné a USA sa preto snažili dať také ponuky KĽDR, ktoré by jej po opustení jadrového programu priniesli značné benefity. Odstrašenie v prípade KĽDR môže zároveň fungovať aj v zmysle studenej vojny, samozrejme vo výrazne limitovanejšom rozsahu. Rozsiahlejšie jadrové odzbrojenie bude musieť súvisieť s vyriešením bezpečnostných problémov, ktoré sú v centre záujmov všetkých štátov spoliehajúcich sa na jadrové odstrašenie.

Rizikám jadrového sveta je možné čeliť kombináciou obmedzovania prístupu k materiálom a technológiám potrebných k vývoju jadrových zbraní a obmedzovaniu ich nákupu na jednej strane a vytváraním dôveryhodnej platformy na presvedčanie štátov, že jadrové zbrane v skutočnosti nepotrebujú. Významnú úlohu plní Zmluva o nešírení jadrových zbraní (ďalej len NPT), ktorá je založená na predpoklade, že existencia jadrových zbraní je negatívny jav. Ich nadobudnutie je zakázané, ich použitie neprípustné a pokračovanie ich neobmedzeného vlastníctva neakceptovateľné. Niektoré štáty však v kontexte možných jadrových, resp. iných hrozieb, síce pociťovali potrebu nadobudnutia jadrových zbraní, a zároveň disponovali dostatočnými kapacitami pre rozvinutie jadrového programu, avšak sa tejto možnosti dobrovoľne zriekli v dôsledku praktických bezpečnostných garancií, ktoré im v podobe rozšíreného odstrašovania zaručuje partnerstvo s inými štátmi. Iný praktický dôvod pre odmietnutie vlastníctva jadrových zbraní spočíval v tom, že takýto akt by mohol podnieť ostatné štáty v regióne k zvyšovaniu ich jadrového potenciálu, čo by malo za následok nielen neutralizáciu získanej strategicko-vojenskej výhody, ale aj nebezpečnejšie prostredie v regióne. (Eliminating Nuclear Threats. A Practical Agenda For Global Policymakers, 2009)

Samozrejme, uvažujúc v realistickom rámci je potrebné konštatovať, že prudká zmena bezpečnostného systému založeného na rovnováhe síl, pričom jadrové zbrane sa vnímajú ako centrálny prvok globálnej a niektorých regionálnych rovníc, na systém založený na kooperácii a silných medzinárodných inštitúciách, by vyžadovala bezprecedentnú úroveň vzájomnej dôvery a bezpochyby by priniesla so sebou obrovské riziká nestability. Preto je skôr potrebné presadzovať pokles významu týchto zbraní v jednotlivých

bezpečnostných politikách na národnej úrovni a sústrediť sa najskôr na dosiahnutie bodu minimálneho možného počtu jadrových zbraní. Len následne prichádza do úvahy totálna eliminácia jadrových zbraní. (Terem, 2011)

1.1 Strategické uvažovanie Spojených štátov amerických

Pri retrospektívnom pohľade na prvé administratívy USA po skončení studenej vojny bol vyššie naznačený koncept veľkej stratégie vždy vnímaný ako relatívne konzistentný prvok stability. Celková jednota zadaného strategického rámca – napriek parciálnym rozdielom – bola v minulosti pomerne pravidelne demonštrovaná aj v Správe o Národnej bezpečnostnej stratégii, ktorú v zmysle Zákona o národnej bezpečnosti predkladá každoročne prezident USA na rokovanie Kongresu USA. Požiadavka na artikulovanie veľkej stratégie zo strany jednotlivých prezidentov USA bola zavedená schválením Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act z roku 1986, ktorý zmenil Zákon o národnej bezpečnosti z roku 1947. Týmto sa Kongres USA pokúšal uzákoniť riešenie pre výkonnú moc a koherentne a integrovane formulovať strednodobú a dlhodobú stratégiu na obranu a podporu záujmov životne dôležitých pre národnú bezpečnosť USA. Priniesol zároveň žiadúcu reformu v záujme riešenia problému nedostatočnej inštitucionálnej súdržnosti. Dokument vytvára rámec pre strategické dokumenty vypracované jednotlivými segmentmi výkonnej moci vrátane národnej obrannej stratégie. V počiatkoch bola Národná bezpečnostná stratégia každoročne revidovaným dokumentom, napr. v rokoch 1987 alebo 1988. Správa pre rok 1989 sa začala pripravovať na jar, finalizovala sa na jeseň, avšak udalosti vo východnej Európe urobili z časti tejto správy zastaraný dokument, preto bola publikovaná až v roku 1990. Vzhľadom na dynamiku medzinárodnopolitického vývoja bola ďalšia správa publikovaná až v roku 1991. Vývoj udalostí zároveň spôsobil, že správa v roku 1991 určila sovietsko-americké vzťahy za východiskový bod pre diskusie o budúcnosti americkej stratégie. V porovnaní s predchádzajúcimi správami sa pokúsila o rozšírenie pojmu národná bezpečnosť. Ďalšia bola publikovaná v roku 1993 z dôvodu prebiehajúcej predvolebnej kampane v roku 1992. Podstatným prvkom bolo, že zdôraznila prechod od veľkej stratégie zadržiavania smerom ku kolektívnym záväzkom na regionálnej úrovni. Prvá Správa o Národnej bezpečnostnej stratégii po nástupe prezidenta USA **B. Clintona** bola z dôvodu prioritizovania domácich politických tém publikovaná až v roku 1994 a zdôrazňovala stratégiu angažovania a rozširovania. (Snider, 1995)

Kolaps ZSSR a koniec studenej vojny značne zmenili medzinárodné bezpečnostné prostredie. V tomto kontexte **Clintonova** administratíva prehodnotila americkú jadrovú stratégiu. Nuclear Posture Review schválená **B. Clintonom** v roku 1994 presadzovala názor, že jadrové zbrane zohrávajú menšiu úlohu v americkej bezpečnosti než kedykoľvek predtým, a preto USA potrebujú oveľa menší jadrový arzenál. V tejto súvislosti **B. Clinton** podpísal v roku 1997 prezidentskú direktívu PDD/NSC 60, ktorou USA formálne opustili nukleárne princípy vydané **Reaganovou** administratívou v roku 1981, ktoré vyžadovali pripravenosť USA vojensky participovať na eventuálnej jadrovej vojne a túto vyhrať. Predmetná direktíva vychádzala z premisy, že primárnym účelom jadrových zbraní v období po studenej vojne je odstrašovanie. Výsledkom toho bolo, že USA obmedzili svoj jadrový arzenál vo veľkej miere a presadzovali vo väčšej miere proces medzinárodnej kontroly jadrových zbraní. (Jingmei, 2003)

Nuclear Posture Review publikovaná na začiatku prvého obdobia vo výkone funkcie prezidenta USA **G. W. Busha** sa odklonila od stratégie vzájomného odstrašovania, ktorá dominovala americkej obrannej stratégii takmer pol storočia a prijala nový, na spôsobilostiach založený prístup, ktorý sa zamerával viac na to, akým spôsobom môžu byť ohrozené USA a čo je potrebné pre zabránenie takéhoto javu. Nukleárne odstrašenie v podobe vzájomne zaručeného zničenia v nej bolo nahradené celospetrálnym odstrašením v podobe unilaterálne zaručeného zničenia. Triáda studenej vojny kompletne závislá na útočných jadrových silách tvorená z pozemných interkontinentálnych balistických rakiet (ďalej len ICBM), z ponoriek odpaľovaných balistických rakiet (ďalej len SLBM) a strategických bombardérov zostala ako kľúčová časť novej stratégie, ale vznikla zároveň nová triáda jadrových a nejadrových útočných úderných síl, raketových obranných systémov a reagujúcej obrannej infraštruktúry. (Terem, 2008) **Bushova** administratíva tak prišla so zmenou v oblasti jadrových zbraní zdôrazňujúc ich vojnovobojujúcu rolu, pričom jadrové zbrane mohli byť použité v troch typoch situácií: v konfrontácii s cieľom, ktorý je schopný odolať nejadrovému útoku; v odvete za útok jadrovými, biologickými alebo chemickými zbraňami; v prípade prekvapujúceho vojenského vývoja. (Jingmei, 2003)

Prezident **B. Obama** prichádza po svojom nástupe do funkcie prezidenta USA s novou nukleárnou stratégiou pre USA s cieľom permanentného znižovania amerického jadrového arzenálu. Významným sa javí obmedzenie okolností, v rámci ktorých USA deklarujú, že môžu použiť jadrové zbrane –

rozhodujúci element jadrového odstrašenia od studenej vojny. Tu si treba uvedomiť, že **Obamove** rozhodnutia o jadrových zbraniach prichádzajú v čase intenzifikácie protichodných tlakov k jeho obrannej politike. Kritici argumentovali, že tendencia k eliminácii jadrových zbraní vo svete je naivná a nebezpečná, zvlášť v čase nových jadrových hrozieb, osobitne z Iránu a KĽDR. Nuclear Posture Review **Obamovej** administratívy z roku 2010 predstavoval významný odklon od predchádzajúcich dokumentov. Explicitne identifikoval ako cieľ dosiahnutie globálnej nuly, deklaroval negatívne bezpečnostné záruky s niekoľkými výnimkami a redukoval úlohu jadrových zbraní na úzky okruh okolností vrátane odstrašenia od jadrového útoku, konvenčného útoku, útoku chemickými a biologickými zbraňami na USA a spojencov. V porovnaní s predchádzajúcimi správami, ktoré sa zameriavali na odstrašenie a modernizáciu, **Obamova** Nuclear Posture Review zahrňovala jadrovú bezpečnosť ako cieľ. Dokument tiež reflektoval niekoľko nových nástrojov vrátane negatívnych bezpečnostných záruk, ktoré môžu pomôcť posilniť režim nešírenia a zvýhodniť negociačnú pozíciu USA na globálnych fórach o kontrole zbrojenia. Nuclear Posture Review tiež definoval ako kľúčové hrozby pre národnú bezpečnosť USA jadrový terorizmus a šírenie jadrových zbraní. Správa vhodne prepájala dlhodobý cieľ eliminácie jadrových zbraní s krátkodobým cieľom udržiavania bezpečného, spoľahlivého a efektívneho jadrového arzenálu. (Péczei, 2017)

Nuclear Posture Review z roku 2018 zasa vnímal rýchlo sa zhoršujúce prostredie hrozieb, v ktorom sa potenciálni protivníci čoraz viac spoliehajú na jadrové zbrane. Konvenčné sily podľa dokumentu neposkytujú porovnateľné odstrašujúce účinky a neadekvátne zabezpečujú viacerých spojencov, ktorí sa kvôli svojej bezpečnosti spoliehajú práve na nasadenie konvenčných síl USA. V dokumente sa ďalej uvádza, že jadrové sily prispievajú k zabezpečeniu spojencov, dosiahnutiu cieľov USA v prípade zlyhania zastrašovania a k zaisteniu pred neistou budúcnosťou. Správa zároveň vytvára novú kategóriu prípadov, v ktorých by USA uvažovali o použití jadrových zbraní – významné nejadrové strategické útoky – a to za účelom zahrnutia útokov na civilné obyvateľstvo alebo infraštruktúru. (United States Nuclear Doctrine and Policy, 2018)

Nová Nuclear Posture Review **Trumpovej** administratívy v zásade opätovne potvrdila politiku **Obamovej** administratívy, najmä nahradenia existujúcej jadrovej triády novou generáciou rakiet a bombardérov. (Samore 2018) Podľa riaditeľa Belfer Center for Science and International Affairs

A. Cartera sa v posledných 25 rokoch neuskutočnili žiadne zásadné investície do amerických jadrových síl, pričom iné štáty sa aktívne usilovali o ich rozvoj. To podľa neho nepodporuje tvrdenie, že americké investície posilňujú jadrové programy iných štátov. (Carter, 2018) Podľa **M. Bunn**a USA musia nahradiť niektoré zo svojich starnúcich jadrových systémov v záujme udržania jadrového odstrašenia. Zároveň zdôraznil, že je nevyhnutná širšia diskusia o počtoch a druhoch jadrových zbraní potrebných na zabezpečenie odstrašenia v záujme reálneho zníženia rizika jadrovej vojny. (Bunn, 2018)

Je evidentné, že počas posledných dvoch desaťročí sa zvýraznila úloha Národnej bezpečnostnej stratégie ako prostriedku komunikácie širšiemu publiku, pre domáce obyvateľstvo, spojenecké vlády a potenciálnym oponentom. Administratíva prezidenta **G. H. W. Busha** bola prvá, ktorá Národnú bezpečnostnú stratégiu nevydávala na ročnej báze, bez významného odporu Kongresu USA. Za osem rokov pôsobenia prezidenta **G. W. Busha** boli Kongresu USA predstavené dve správy. Takýmto spôsobom do praxe uvedená zmena viedla k predstaveniu prvej Národnej bezpečnostnej stratégie po nástupe prezidenta USA **B. Obamu** v roku 2010. Jeho druhá Národná bezpečnostná stratégia bola publikovaná až v roku 2015, teda s ročným posunom oproti pôvodnému zámere urobiť tak v roku 2014.

NBS 17 a NOS 18, ktoré predstavujú základné dokumenty strategickej povahy administratívy USA po nástupe **D. Trumpa** do funkcie prezidenta USA, sú cenným doplnkom pre posúdenie kontextuálnych a historických súvislostí ďalšieho vývoja a to najmä z dôvodu, že ide o stále platné dokumenty, ktoré do istej miery znamenali vychýlenie USA z trajektórie veľkej stratégie budovanej po skončení studenej vojny.

Je príznačné, že obsahové tézy NBS 17 sa riadia principiálnym realizmom, pričom alúzia na jednu z určujúcich teórií medzinárodných vzťahov minulého storočia – realizmus – nie je náhodná. Klasickí a neskôr i štrukturalní realisti výrazne obhajovali dôležitosť postavenia sily v medzinárodných vzťahoch. Sila a jej rôzne variácie ako vojenská prevaha, ekonomická prosperita, technologická vyspelosť, diplomatická prestíž či kultúrna príťažlivosť majú v zmysle NBS 17 spoločne predstavovať základné nástroje na dosiahnutie slobodného, bezpečného a prosperujúceho sveta. Životne dôležité záujmy USA sú pritom v danom dokumente formované a obhajované na pozadí medzinárodného systému, ktorý je à priori poznačený konkurenciou a rivalitou, teda znakmi, ktoré majú opäť blízko k realizmu a anarchickému systému medzinárodných vzťahov a ktoré sú v prísnom protiklade k étosu spolupráce

budovaného po skončení studenej vojny. Poradie, v akom sú tieto v rámci NBS 17 uvádzané: ochrana amerických občanov, ochrana vlasti a ochrana amerického spôsobu života; zvyšovanie americkej prosperity; dosiahnutie mieru prostredníctvom sily; šírenie amerického vplyvu vo svete – je pritom implicitným potvrdením hesla Amerika na prvom mieste, ktoré napr. v oblasti jadrového odzbrojenia môže vytvárať podmienky pre zbrojenie bez výraznejšej snahy propagovať myšlienku vytvárania multilaterálnych kondicionalít pre dosiahnutie regionálnej či globálnej nuly.

Téma domácej bezpečnosti je zároveň leitmotívom predmetného dokumentu, pričom NBS 17 kladie zvýšenú požiadavku na adaptabilitu procesov pri jej dosahovaní. Za najzraniteľnejšie spomedzi možných cieľov USA považujú vonkajšie hranice a vlastné teritórium. Pri takto nastavenej logike je z hľadiska USA kontinuálne posilňovanie spôsobilostí protiraketovej obrany ako odpovede na hrozbu použitia zbraní hromadného ničenia a ich nosičov zo strany cudzej mocnosti alebo neštátneho aktéra jednoznačným ultima ratio. Napriek existencii relatívne širokej medzinárodnoprávnej zmluvnej základni nešírenia zbraní hromadného ničenia, platných režimov odzbrojenia ako aj kontroly zbrojenia, sa USA v tejto téme v zmysle záverov NBS 17 plánujú profilovať skôr autonómne, bez dôraznejšieho apelu na asistenciu zo strany medzinárodného spoločenstva. V otázkach boja proti terorizmu – a možného zneužitia jadrových zbraní v jeho kontexte – USA naopak tradične, v omnoho väčšej miere preferujú medzinárodnú spoluprácu. Terorizmus preto v spojitosti s radikalizmom predstavuje najnebezpečnejšiu nadnárodnú hrozbu, ktorej USA v súčasnosti čelia. Odpoveďou na ňu by mala byť zdieľaná – paritná čo do nastavenia priorít i percentuálneho finančného krytia – zodpovednosť medzinárodného spoločenstva, intenzívnejšia spravodajská výmena medzi USA a ich spojencami a partnermi ako aj eliminovanie či prevencia zdroja hrozby terorizmu. Uvedomovaním si zraniteľnosti kybernetického priestoru a jeho možného zneužitia aj v kontexte ochrany jadrových zariadení USA rovnako potvrdzujú pripravenosť investovať do odolnosti kritickej infraštruktúry vrátane tej jadrovej. Zmena bezpečnostnej paradigmy súčasného sveta je pravdepodobne najlepšie viditeľná na príklade rýchlosti digitálneho vývoja. Fenomén existencie dát, ktoré si už pred svojim kreovaním vyžadujú zvýšené nároky na prevenciu, ochranu a dlhodobú odolnosť, znamená bezpečnostné novum, ktoré nemá v histórii obdobu a môže vo výraznej miere formovať budúcu podobu zmluvnej základne v oblasti jadrových zbraní.

Obnova dôvery v trhový ekonomický model má byť zároveň prvým krokom

k novej hospodárskej konjunktúre USA. Dikcia druhého piliera NBS 17 je v otázke dosiahnutia zamýšľanej prosperity pomerne konformná. Budovanie kritickej infraštruktúry, podpora podnikateľského prostredia, posilňovanie fiškálnej disciplíny, boj s nadmernou reguláciou a prorastovo zameraná daňová reforma majú tvoriť súbor domácich opatrení na strane štátu. V projekcii budúceho správania sa USA v medzinárodných ekonomických vzťahoch je však NBS 17 ako politický návrh omnoho revolučnejšia, otvorene vyzýva na potrebu renegociácie nových medzinárodných obchodných a investičných dohôd, ktoré vytvoria hrádzu neférovým obchodným praktikám, nadmernému dumpingu, nelegálnemu technologickému transferu ako aj neprimeraným vládnym subvenciam tretích štátov. Tie sú z hľadiska USA brzdou voľného obchodu. Platí síce, že USA ani po prijatí NBS 17 nebudú predstavovať uzavretý, merkantilisticky orientovaný blok, jednako je možné očakávať čiastočný odklon od princípu laissez-faire v prípade, že tento nebude slúžiť národným záujmom. Pre oblasť jadrových zbraní je podstatná logika, ktorú tento spôsob uvažovania prináša. Potreba prehodnocovať platné dohody, resp. ich bez náhrady rušiť, sa v plnej miere prejavila v prípade JCPOA.

Z hľadiska NBS 17 je ústredným kontinuum historického vývoja boj o moc. Uplynulé tri dekády však pre USA znamenali skôr éru strategického nihilizmu vyznačujúcu sa prílišnou a často i nesprávne a možno naivne odôvodňovanou dôverou v samozrejmosť a univerzálnosť inštitútov demokratického mieru a liberálneho svetového poriadku. Tie sa nepodarilo aplikovať všade. Nevyhnutnou odpoveďou na najväčšie výzvy súčasnosti ako sú vybrané krajiny sveta a fenomén terorizmu, by preto v prípade USA mala byť jasná demonštrácia sily. Komplexnosť a nejednoznačnosť operačného pôsobenia má však rastúci potenciál. USA si aj prostredníctvom NBS 17 uvedomujú, že povaha moderného bojiska je oproti minulosti iná. Vyznačuje sa ekonomickými a informačnými aspektmi, a práve v reakcii na tento vývoj je nevyhnutná modernizácia vlastných obranných spôsobilostí vrátane tých jadrových. Ich základom je vojenská sila schopná odstrašiť a v prípade potreby aj poraziť protivníka, ktorého aktivity sa pohybujú na hrane konvenčného a asymetrického spôsobu vedenia bojových operácií. Osobitnú kategóriu predstavujú jadrové zbrane a ich nosiče. USA vnímajú jadrové odstrašenie, ktoré nad rámec svojho vlastného územia rovnako poskytujú ďalším desiatkam spojencom a partnerom, ako základ prevencie proti jadrovému útoku, nejadrovému strategickému napadnutiu i rozsiahlej konvenčnej agresii. Z tohto dôvodu NBS 17 zachováva význam jadrovej triády USA aj do budúcnosti. NBS 17 rovnako poskytuje relatívne

veľký priestor aj nástrojom mäkkej moci – diplomacii a štátnickému umeniu. Napriek technologickému vývoju, ktorého rýchlosť napreduje geometrickým radom, je však tradičná tête-à-tête diplomacia nenahraditeľná. Je katalyzátorom príležitostí pre spoluprácu, dialóg a predstavuje jediný komunikačný kanál, ktorý ostáva funkčný za každých okolností a v každom čase. Je do istej miery paradoxné, že zatiaľ čo na jednej strane NBS 17 prisudzuje tradičnej diplomacii vo všeobecnosti uznávanú úlohu umenia možného, za nástroje ekonomickej diplomacie explicitne označuje aj sankcie či multilaterálny tlak. Diplomacia má tak spoločne s informačnými kampaňami a efektívnou komunikáciou proti konkurenčným naratívom tvoriť základ mierového silového ťaženia USA.

Záverečný pilier NBS 17 pojednáva o posilnení USA vplyvu vo svete. Táto časť implicitne pracuje s ideou mesianizmu a štylizuje USA do pozície históriou overeného inšpiratívneho národa, ktorý dokázal vlastným príbehom a poskytnutou pomocou pozdvihnúť iné spoločnosti. Svoj historický odkaz – najzreteľnejšie viditeľný vo vývoji povojnovej Európy – USA plánujú rozšíriť a inovovať aj na základe demonštrácie sily. USA plánujú pristúpiť najmä k zvyšovaniu vlastného dosahu na chod medzinárodných organizácií, v rámci ktorých podľa NBS 17 rovnako prebieha konkurenčný boj o vplyv a z ktorých niektoré predstavujú politicky i protokolárne najvyššiu platformu pre jadrové odzbrojenie, kontrolu zbrojenia či nešírenie jadrových zbraní. Vyššie uvedené piliere angažovanosti USA vo svete zároveň tvoria elementárnu východiskovú platformu pre špecifický prístup v regionálnom kontexte. V tomto zmysle je podľa USA indicko-tichooceánsky región ekonomicky najperspektívnejšou časťou sveta, pričom za ohrozenie záujmov USA v danej oblasti je považované predovšetkým asertívne správanie a rastúce kybernetické, jadrové a balistické spôsobilosti ďalších štátov. Poradie uvádzaných regiónov v NBS 17 je zároveň signifikantné, čoho dôkazom je aj skutočnosť, že Európa v ňom figuruje až na druhom mieste. Napriek tomu NBS 17 konštatuje, že s rastúcou mierou jej bezpečnosti sa zvyšuje aj bezpečnosť USA. Požiadavka na rovnocenné pokrývanie výdavkov na obranu zo strany spojencov USA vnímajú aj ako príspevok k spoločnej ochrane hodnôt a transatlantickej jednoty. Zároveň platí, že na bezpečnosť Európy má výrazne negatívny dosah nestabilita Blízkeho východu. Zamedzenie šírenia jadrových zbraní v tomto regióne má preto potenciál vytvárania nových bezpečnostných garancií. NBS 17 však zároveň nepokladá Blízky východ za oblasť vhodnú pre presadzovanie politiky regionálnej nuly. Nereflektovanie na túto historickú potrebu daného regiónu tak zároveň implicitne znamená neprisudzovanie téme jadrového odzbrojenia väčší

význam. (National Security Strategy of the United States of America, 2017)

V prípade NOS 18 ide z obsahového hľadiska v mnohom o potvrdenie a často i hypertrofovania záverov NBS 17. Prostredie, v ktorom NOS 18 formuluje svoje odporúčania, by sa dalo charakterizovať ako strategické bezvládne poznačené úpadkom dlhoročného a spoľahlivého medzinárodného poriadku založeného na pravidlách. V tomto zmysle je ústrednou výzvou USA strategické súperenie s inými mocnosťami, zlyhávajúcimi režimami a neštátnymi aktérmi. NOS 18 je pomerne revolučný dokument aj z hľadiska použitých formulácií. Otvorene priznáva, že USA sú cieľom teroristických, kybernetických a informačno-diverzných útokov a ich niekdajšia dominancia vo všetkých existujúcich operačných prostrediach už nie je samozrejmosťou. Odpoveďou na nepriaznivý vývoj v medzinárodných vzťahoch má byť komplexný strategický prístup integrujúci všetky relevantné zložky tvrdej a mäkkej moci štátu: diplomatické aktivity; zber a vyhodnocovanie spravodajských informácií; ekonomicko-finančné pôsobenie; vynucovanie spravodlivosti; vojenská sila vrátane odstrašujúceho účinku vojenských jadrových spôsobilostí. Pripravenosť USA demonštrovať silu treba vnímať aj ako reakciu smerom k oponentom a garanciu vo vzťahu k spojencom a partnerom. Na druhej strane, pôsobenie na operačnej úrovni by malo byť pravým opakom strategickú predvídateľnosť štátu. USA si tak týmto tvrdením vyhradzujú istú mieru autonómnosti konania a potvrdzujú, že nelineárny vývoj globálneho bezpečnostného prostredia si bude vyžadovať nielen adaptáciu strategického uvažovania a nárast v schopnosti adekvátne využívať technologický pokrok, ale hlavne rozšírenie manévrovacieho priestoru svojich aktivít a nachádzanie nových spojení a partnerstiev nad rámec už existujúcich. Keďže prevencia ozbrojeného konfliktu si vyžaduje kontinuálnu pripravenosť ho viesť, je jednou z hlavných tém NOS 18 budovanie a zdokonaľovanie vojenskej sily USA. Tento navonok relatívne lapidárny odkaz NOS 18 je rozpracovaný do sofistikovaného návodu, má oporu v novom udržateľnom obrannom rozpočte pre fiškálne obdobie 2019 – 2023 a jeho základnú os aktivít tvorí masívna modernizácia vojenských spôsobilostí USA. NOS 18 je v tomto zmysle orientovaná pro futuro a nad rámec konvenčných spôsobilostí spomína najmä využívanie pokročilých autonómnych systémov, umelej inteligencie, ako aj systémov duálneho použitia vrátane obchodno-vojenskej schémy.

NOS 18 zároveň zachováva v platnosti jednu veľmi podstatnú väzbu a síce, že inovácia hardvéru by mala byť vždy komplementárna k pokroku dosiahnutom na softvérovej úrovni. Rešpektujúc túto logiku si tak USA ešte viac vylepšujú

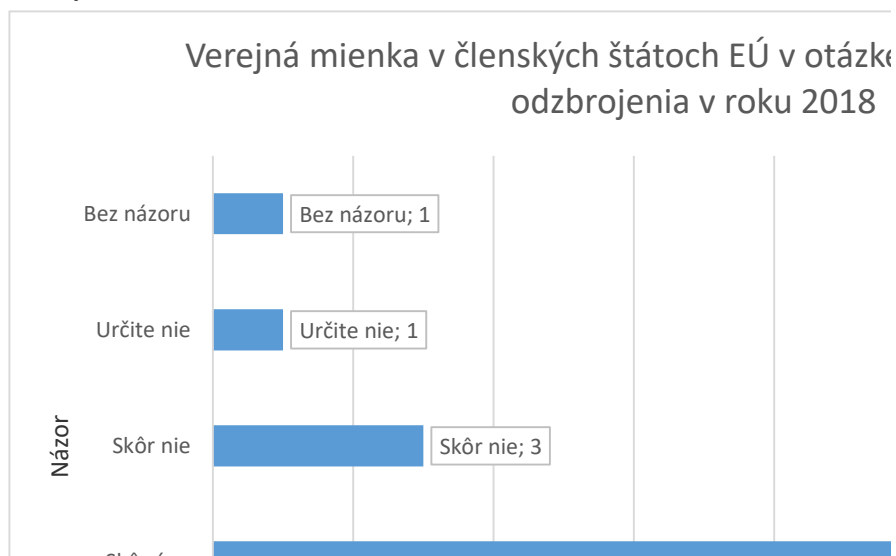
vlastné šance na zvládnutie čoraz komplexnejšieho globálneho operačného modelu. Z európskej perspektívy je podstatné, v akom poradí sú v rámci NOS 18 uvádzané koalície a dlhotrvajúce bezpečnostné partnerstvá USA. Vytvorenie novej bezpečnostnej architektúry v rámci existujúceho indicko-tichooceánskeho partnerstva stojí v hierarchii – minimálne opticky – pred požiadavkou na kontinuálnu adaptáciu NATO ako jadrovej aliancie. Aj tento údaj a jeho ciele – a do istej miery pravdepodobne aj psychologicky motivované – umiestnenie v rámci hierarchie NOS 18 je potvrdením, že apel na európskych spojencov NATO vo veci navýšenia investícií do obrany je zo strany USA vnímaný ako seriózne myslená strategická požiadavka. Pri pomenovaní aktuálnych bezpečnostných výziev je NOS 18 v plnom súlade s líniou NBS 17, a zároveň pripravuje budúcu projekciu sily USA práve v odpovedi na aktivity iných aktérov a to v celom spektre operačnej činnosti a pri geografickom obsiahnutí väčšiny svetového územia. (National Defense Strategy – Summary, 2018)

Najpodstatnejší záver z vyššie uvedeného je, že NOS 18 nepredstavuje návod na proaktívnu globálnu angažovanosť USA, ale vytvára skôr podhubie pre globálnu pripravenosť v dlhodobom horizonte v prípade potreby. NBS 17 a NOS 18 svojim obsahom, načasovaním a otvorenosťou, s akou pomenujú nástojčivosť vybraných tém týkajúcich sa súčasného a budúceho strategického postavenia USA v medzinárodných vzťahoch, predstavujú jednoznačne spojené nádoby. Skutočnosť, že NOS 18 je de facto subsumovateľným strategickým výstupom NBS 17, nebráni vzájomnej komunikácii oboch dokumentov, naopak, umocňuje ich prepojenie. Na nosný argument NBS 17 o primárnej potrebe zaistenia vnútornej bezpečnosti štátu reaguje NOS 18 tézou o potrebe pripravenosti na strategické súperenie na globálnej úrovni. Identické pomenovanie skupiny bezpečnostných výziev a najmä ich nositeľov v oboch dokumentoch je dôkazom toho, že percepcia hrozby na najvyšších úrovniach administratívy USA – prezident a minister obrany – bola v nedávnej minulosti rovnaká. Táto skutočnosť môže z hľadiska USA vytvárať predpoklad pre ďalšie plánovanie prispôbené potrebám USA v oblasti bezpečnosti a obrany štátu. Syntéza záverov oboch dokumentov a ich napĺňanie v praxi našla podporu aj v návrhoch federálneho rozpočtu a v jeho celkovom navýšení. Plánovací proces nastavovania priorít a zabezpečenie ich finančného krytia tak v prípade USA nateraz nevykazuje žiadne veľké disonancie. Pravdepodobne jediná kategória, ktorá tento proces môže ovplyvniť, je kategória ťažko anticipovateľnej a ďalekosiahlej zmeny. Tá je však v uplynulom období primárnym rysom vývoja medzinárodných vzťahov. Ambícia NBS 17 a NOS 18 ovplyvniť formovanie

novej veľkej stratégie USA je z vyššie uvedeného zrejmé. Udalosti ako odstúpenie USA od JCPOA s duchom oboch dokumentov súvisia. Ide však najmä o sprievodné znaky v rámci pravdepodobne dlhodobého procesu. Nepredstavujú cieľ per se. Vzhľadom na skutočnosť, že dosiahnutie novej úrovne ambície sa bude nutne odohrávať na pozadí strategického súperenia implikujúceho zákonitosti hry s nulovým súčtom, sa však základný cieľ novej veľkej stratégie USA – Amerika na prvom mieste – môže stať jej najzraniteľnejším miestom. Potenciálne nízka ochota USA prisudzovať téme jadrového odzbrojenia ako východiskovému bodu pre ďalšie formovanie druhého jadrového veku adekvátnu pozornosť môže zároveň naraziť na problémy v spolupráci so spojencami a partnermi. Na príklade EÚ a verejnej mienky jej obyvateľov k danej téme to v štúdiu *Eyes Tight Shut: European Attitudes Towards Nuclear Deterrence* jednoznačne demonštrujú **M. Rapnouil, T. Varma a N. Witney**. (Rapnouil, Varma, Witney, 2018).

Graf 1: Verejná mienka v členských štátoch EÚ v otázke podpory jadrového odzbrojenia v roku 2018

Zdroj: Rapnouil, Varma, Witney, 2018

1.2 Strategické uvažovanie Ruskej federácie

Platí, že zahraničná a bezpečnostná politika post-sovietskeho Ruska stojí

na jadrovej konštante, európskej konštante a post-sovietskej konštante. Kľúčové doktrínálne dokumenty majú preto v zásade politický charakter a v pomerne všeobecnej rovine definujú postavenie, ciele a záujmy Ruska v medzinárodných vzťahoch. Strategické smerovanie v otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky v prvých rokoch existencie Ruska určovali dva dokumenty: Koncepcia zahraničnej politiky a Hlavné zásady vojenskej doktríny Ruska. Predmetná koncepcia vytyčovala prozápadné smerovanie, keďže ruské politické elity v tom čase vychádzali z predpokladov, že je výhodné mať podporu USA a to aj pre politiku v post-sovietskom priestore. (Kozyrev, 1993) Všeobecnými formuláciami sa tento dokument zmieňuje najmä o hľadaní nového miesta Ruska v medzinárodnom systéme, jeho politickej identity, potvrdzuje ukončenie ideologického boja a uvádza, že zahraničná politika nemôže byť efektívna bez upevnenia demokratického ruského štátu a všestranného a realistického zváženía prebiehajúcich procesov v zahraničí. (Koncepcija vnešnej politiky Rossijskoj Federacii, 1992)

V dokumente Hlavné zásady vojenskej doktríny Ruska z roku 1993 sa zasa Rusko zrieklo sovietskeho záväzku, ktorý bol však do istej miery rétorickou propagandou, že nepoužije jadrové zbrane ako prvé. Naopak, v novej doktríne sa nepriamo definuje voči ktorým štátom ich Rusko môže použiť. Rusko nepoužije svoje jadrové zbrane proti signatárskemu štátu NPT nevlastniacemu jadrové zbrane, okrem prípadov: ozbrojeného útoku takého štátu zaviazaného spojeneckou zmluvou so štátom vlastniacim jadrové zbrane na Rusko, jeho územie, ozbrojené sily a iné vojská alebo jej spojencov; spoločných krokov takéhoto štátu so štátom vlastniacim jadrové zbrane pri uskutočnení alebo podpore invázie alebo ozbrojeného útoku na Rusko, jeho územie, ozbrojené sily a iné vojská alebo na jeho spojencov. Rusko si taktiež vyhradilo právo použiť jadrové zbrane i proti štátom, z ktorých nestiahlo svoje ozbrojené sily v prípade, že v týchto krajinách dôjde k ozbrojeným incidentom za účasti ruských jednotiek. (Horemuž, 2012)

V druhej polovici 90. rokov sa tiež formujú koncepcnejšie prístupy, ako to demonštruje Koncepcia národnej bezpečnosti (ďalej len KNB) z roku 1997, resp. jej novelizovaná redakcia z roku 2000. Obidva dokumenty vychádzali z predpokladaného skoordiovania činností rozličných rezortov a zmenšenia rozdielu medzi teóriou a praxou, rétorikou a činmi. Vojenská doktrína Ruska z roku 2000 poukázala na zníženie hrozby priamej vojenskej agresie proti tomuto štátu vďaka pozitívnym zmenám medzinárodnej situácie. Stratégia národnej bezpečnosti do roku 2020 zasa predstavovala systém strategických

priorít, cieľov a opatrení v oblasti vnútornej a zahraničnej politiky pri zaistení národnej bezpečnosti. Stratégia hneď v úvode konštatovala, že Rusko prekonalo dôsledky systémovej politickej a sociálno-ekonomickej krízy z konca 20. storočia a zastavilo pokles úrovne a kvality života ruských občanov, odolalo tlakom nacionalizmu, separatizmu a medzinárodného terorizmu, zabránilo diskreditácii konštitučného poriadku, zachovalo suverenitu a územnú celistvosť, možnosti pre zvyšovanie svojej konkurencieschopnosti a hájenia národných záujmov ako kľúčového subjektu formujúcich sa mnohopolárnych medzinárodných vzťahov. (Strategia nacionalnej bezopasnosti Rossijskoj federacii do 2020 goda, 2009)

Významnou zmenou v doktrinálnych dokumentoch bola Vojenská doktrína, ktorú prezident Ruska **D. Medvedev** potvrdil v roku 2010 spolu s dokumentom Zásady štátnej politiky v oblasti jadrových zbraní do roku 2020. V dokumente je zreteľne definovaná úloha jadrových zbraní v ruskom vojensko-bezpečnostnom plánovaní, pričom sa nevyklučuje ani možnosť preventívneho jadrového útoku proti agresorovi v kritických situáciách pre národnú bezpečnosť. (Horemuž, 2012) Ruská federácia v doktríne potvrdila, že jadrové zbrane budú dôležitým faktorom predchádzania vzniku jadrových vojenských konfliktov a vojenských konfliktov s použitím konvenčných zbraní. Cieľom Ruska zostala podpora strategickej stability a potenciálu jadrového zadržovania na dostatočnej úrovni. (Voennaja doktrina, 2010) Otázka jadrových zbraní v novej vojenskej doktríne je ponímaná v duchu zachovania statusu Ruska ako jadrovej veľmoci. (Krejčí, 2011)

Zahraničnopolitické a bezpečnostné priority Ruska tak vychádzajú zo strategickej vízie multipolárneho systému, v ktorom by Rusko malo mať dominantné postavenie v postsovietskom priestore, významný vplyv v celej eurázijskej oblasti a štatút svetovej veľmoci. Berúc do úvahy základné postuláty realistickej paradigmy, ruská zahraničná a bezpečnostná politika opiera svoj veľmocenský štatút zdôrazňovaním vlastníctva rozsiahleho jadrového potenciálu schopného zasadiť zničujúci úder akémukoľvek štátu alebo zoskupeniu štátov vrátane USA, kontrolu nad obrovskými zásobami nerastných surovín ako aj z pevného ukotvenia v dôležitých medzinárodných a regionálnych inštitúciách. (Horemuž, 2012)

Vychádzajúc zo skutočnosti, že Rusko je aj po skončení studenej vojny držiteľom najväčšieho počtu jadrových zbraní na svete, je snaha o pochopenie vývoja jeho komplexného strategického uvažovania v súčasnosti prirodzená. Rusko na rozdiel od USA pracuje s postulátmi, ktoré boli definované ešte

v Národnom strategickom koncepte v roku 2000, no ktoré zároveň prezieravo prisudzujú systému medzinárodných vzťahov charakter konštantnej zmeny. Formovanie tohto systému je sprevádzané konkurenčným správaním jednotlivých štátov s cieľom ovplyvňovať vývoj globálneho diania, a to vrátane vyvíjania zbraní hromadného ničenia. Je preto možné konštatovať, že pre Rusko zostali bezpečnostné aspekty medzinárodných vzťahov mimoriadne podstatné aj po skončení studenej vojny a je na nich postavená časť ruského strategického myslenia. V súlade s touto objektívnou skutočnosťou Rusko intenzívne vníma a podporuje styčné body vzájomnej interakcie s ostatnými štátmi a to najmä vo vyššie uvedených otázkach bezpečnosti s dôrazom na nešírenie zbraní hromadného ničenia vrátane jadrových. Ruský národný záujem vychádzajúci z pozície Ruska ako veľmoci a jedného z vplyvových centier multipolárneho sveta znamená aj schopnosť promptnej reakcie na novátorské tendencie vo vojenstve, technologický progres a posilňovanie kvalitatívnej úrovne vojenských a obranných spôsobilostí iných štátov. S cieľom prevencie konfliktu je významná úloha pripisovaná rezervoáru politických, diplomatických a ekonomických nástrojov. Tieto zároveň možno označiť za komplementárne doplnky dostatočnej vojenskej sily plniacej úlohy vyplývajúce z potrieb zastrašenia a eliminovania rizika eskalácie konvenčného alebo jadrového konfliktu. Rusko je preto v zmysle vyššie uvedeného povinné disponovať vojenskými jadrovými spôsobilosťami a od toho odvíja svoje ďalšie kroky. (National Security Concept of the Russian Federation, 2010)

Pozíciu Ruska vnímali podobne v prvej dekáde nového milénia po skončení studenej vojny aj predstavitelia akademickej obce. **D. Trenin**, ktorý poukazoval na skutočnosť, že Rusko si v 21. storočí zachová pozíciu nezávislej jadrovej mocnosti a že vedecké, technologické a finančné zdroje umožnia tejto krajine udržať si vlastný jadrový komplex aj v strednodobom horizonte. Jadrové odstrašenie bolo pritom definované ako jeden zo základných pilierov americko-ruských vzťahov. Ani očakávané postupné uvoľňovanie nemalo tento postulát narušiť. Dôvodom mala byť asymetrická povaha vzájomnej strategickej relácie medzi USA a Ruskom, ktorú malo formovať predovšetkým kladenie rozličného dôrazu na vojenské spôsobilosti. Kým v prípade USA išlo o budovanie pokročilých nejadrových systémov, v prípade Ruska bol pomerne veľký význam stále pripisovaný kvantitatívnej jadrovej prevahe nad potenciálny jadrovým protivníkom. Strategické uvažovanie Ruska, vrátane jeho jadrovej politiky významne ovplyvnil príchod druhého jadrového veku. Ten predznamenal, že Rusko, podobne ako iné jadrové štáty, muselo začať omnoho intenzívnejšie

vnímať problém horizontálneho a vertikálneho šírenia jadrových zbraní a zvyšujúceho sa významu rizika ich potenciálneho získania neštátnymi aktérmi, nestabilnými režimami a teroristickými organizáciami. Napriek skutočnosti, že téma jadrového odzbrojenia mala pre Rusko pravdepodobne najdôležitejší význam bezprostredne po skončení studenej vojny, kedy došlo k masívnej denuklearizácii troch bývalých post-sovietskych republík, potreba obmedziť počet jadrových zbraní pretrval a trvá dodnes. Na pozadí prebiehajúcich trendov čoraz väčšej miniaturizácie jadrových zbraní vrátane ich nosičov a tiež v kontexte potreby zachovania kontrolných režimov a medzinárodnoprávnej zmluvnej základne bola pripravenosť Ruska byť súčasťou procesov vedúcich k posilneniu strategickej stability opodstatnená a medzinárodným spoločenstvom i vítaná, a počas celej uplynulej dekády tiež potvrdzovala jeho strategické nastavenie. (Trenin, 2005)

2. Multilaterálne a bilaterálne jadrové dohody

2.1 Spoločný komplexný akčný plán

V kontraste k skôr spomínanej realistickej paradigme o anarchickom systéme medzinárodných vzťahov a permanentnej bezpečnostnej dileme medzi štátmi ako primárnymi subjektmi medzinárodného práva vystupujú iniciatívy ako JCPOA. Napriek skutočnosti, že nejde o medzinárodnú kooperatívnu inštitúciu – režim – môže byť efekt JCPOA na regionálne odzbrojenie do budúcnosti enormný, a to najmä vzhľadom na počet jeho regionálnych a globálnych podporovateľov z radov štátov, ku ktorým možno počítať Rusko a v blízkej budúcnosti opätovne pravdepodobne i USA.

V roku 2015 šesť mocností – P5+1, ktoré s Iránom vyjednávali o jeho jadrovom programe už od roku 2002, sfinalizovali dohodu JCPOA. Dohoda vyžadovala, aby Irán využíval svoj jadrový program výlučne na mierové účely. Recipročne boli uvoľnené sankcie a obmedzenia uvalené Bezpečnostnou radou OSN ako aj zo strany USA, EÚ, Číny a Ruska. JCPOA nahradil dočasnú dohodu, ktorá bola v účinnosti od roku 2014 do roku 2016, pričom JCPOA formálne nadobudol účinnosť v závere roka 2015. (Kerr, Katzman, Nikitin, Garcia, 2015) Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN 2231 bola jednohlasne prijatá v roku 2015 a k dátumu implementácie odvolávala všetky predchádzajúce rezolúcie tohto orgánu, ktoré sa vzťahovali na iránsky jadrový program, a tiež Irán nezáväzne vyzývala nerozvíjať program balistických striel navrhnutých na transport jadrových zbraní po dobu maximálne ôsmich rokov

odo dňa realizácie až do roku 2023. Predmetná dohoda tiež vyžadovala od Bezpečnostnej rady OSN udeľovať povolenie Iránu na všetok export, resp. import zbraní po dobu maximálne piatich rokov. (Katzman, 2019) Rezolúcia, ktorou bola dohoda schválená, je tak spolu s NPT jediným právnym rámcom vzťahujúcim sa na nukleárne aktivity Iránu, keďže predchádzajúce uznesenia Bezpečnostnej rady OSN 1696 z roku 2006, 1737 z roku 2007, 1747 z roku 2007, 1803 z roku 2008, 1835 z roku 2008, 1929 z roku 2010 a 2224 z roku 2015 stratili platnosť. Štáty P5+1 sa dohodou tiež zaviazali spolupracovať s Iránom v oblasti mierového využívania jadrovej energie. (Joint statement by EU High Representative Federica Mogherini and Iranian Foreign Minister Javad Zarif, 2016) Okrem toho, že JCPOA umožnil ukončenie všetkých vyššie uvedených predchádzajúcich rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN, vytvoril aj priestor pre zrušenie sankcií EÚ, sankcií USA ako aj sankcií ostatných zainteresovaných aktérov, ktoré boli na Irán zavedené v súvislosti so snahou limitovať jeho jadrový program.

Je zároveň dôležité si uvedomiť, že JCPOA bol výsledkom medzinárodných negociácií viacerých štátov, teda okrem USA a Ruska aj Spojeného kráľovstva, Francúzska, Číny a Nemecka s podporou EÚ. Výmenou uvoľnenia sankcií za obmedzenie iránskeho jadrového programu malo dôjsť – i keď tento cieľ nebol nikdy verejne explicitne deklarovaný – z dlhodobého hľadiska k podpore vytvorenia bezjadrovej zóny v regióne Blízkeho východu, ktorej hlavným nositeľom a garantom by mala byť jedna z najdôležitejších regionálnych mocností – Irán. Pridanou hodnotou JCPOA však nebola iba podpora jednotlivých aktérov v rámci regiónu s výnimkou Izraela, ale predovšetkým skutočnosť, že duch a litera tohto zámeru boli prijaté aj na úrovni rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN. Ako uvádza analytik **E. Asculai** napriek vzácnemu konsenzuálnemu postupu na väčšinovej regionálnej a najmä americko-ruskej úrovni v otázke JCPOA v čase prijímania predmetného dokumentu bol a zostáva tento kritizovaný od úvodnej fázy najmä zo strany Izraela. Podľa Izraela bol JCPOA vždy problematický vo všetkých troch základných aspektoch vojenského jadrového programu: produkcie štiepneho materiálu; výroby jadrovej nálože; vývoja doručovacích mechanizmov, teda rakiet. Uvedená triáda nedostatkov tak podľa Izraela diskvalifikovala JCPOA, o. i. aj z pozície mentorského dokumentu vytvárajúceho multilaterálne podmienky pre vytvorenie bezjadrovej zóny v regióne Blízkeho východu. (Asculai, 2018) V samotnom Iráne predstavovala predmetná dohoda pre podporovateľov prezidenta Iránu **H. Rúháního** novú príležitosť pre rozvoj vzťahov so Západom. V iránskom

parlamente spomedzi 290 členov hlasovalo za dohodu 161 poslancov. Konzervatívna časť politickej elity však rokovania o iránskom jadrovom programe zakončené podpisom JCPOA vnímali ako prílišné ustupovanie Západu. (Iránsky parlament podporil dohodu o jadrovom programe, 2015)

Je zároveň logické, že v súlade s cieľmi vytýčenými v Nuclear Posture Review, tzn. posilnenie režimu nešírenia jadrových zbraní to bola **Obamova** administratíva, ktorá sa zamerala na dosiahnutie dohody s Iránom. Ďalšie dôvody na zlepšenie vzťahov boli najmä v dôsledku iránskej zainteresovanosti v konfliktoch v Sýrii a Iraku ako aj posilňovanie vplyvu Islamského štátu v regióne Blízkeho východu. Americké motívy na vyriešenie iránskej jadrovej otázky boli podložené aj snahou vyhnúť sa vťahnutiu do ďalšieho konfliktu, resp. vojny na Blízkom východe, napr. v prípade, že by Izrael začal letecké útoky na iránske jadrové zariadenia po zlyhaní rokovaní. (Katzman, 2019) EÚ ako celok, najmä však Francúzsko, Nemecko a Spojené kráľovstvo mali záujem na uvoľnení sankcií hlavne z ekonomických dôvodov, keďže sa snažili diverzifikovať energetickú závislosť na Rusku. Iným dôvodom záujmu EÚ bola snaha vyhnúť sa ďalšej vojne v regióne, pretože táto by mohla znamenať novú, ťažko zvládnuteľnú migračnú vlnu v Európe. Ako najväčší dovozca energetických surovín aj Čína mala záujem iránsku jadrovú otázku vyriešiť. Jediné pozícia Ruska bola mierne kontroverzná, hlavne kvôli návratu Iránu ako opätovného konkurenta na trh z energetickými surovinami. (Arbatov, 2016)

Intenzívna multilaterálna diplomacia, ako aj relatívne jednotné stanovisko vedúcich mocností a ich spoločné podieľanie sa na sankcionovaní Iránu však nakoniec vyvrcholili podpísaním dohody. Dopady uzatvorenia JCPOA na stabilitu v regióne však zostali pozitívne aj negatívne. Niektoré štáty Perzského zálivu ako Omán, Kuvajt, Bahrajn a aj samotný Irán dohodu privítali ako predpoklad stabilizácie. Iné štáty ako napr. Saudská Arábia a Izrael kritizovali JCPOA a zníženie medzinárodného tlaku na Irán. Je zrejmé, že ani prísne sankcie proti vývozu zbraní v období rokov 2012 až 2016 Iránu nezabránili zásobovať svojich regionálnych spojencov ako sýrsky režim, jemenských rebelov Houthi, libanonský Hizballáh alebo iracké šiítske milície v Iraku. (Hrončeková, 2019)

JCPOA odhalil niekoľko zaujímavých skutočností aj v saudsko-iránskych vzťahoch, keďže saudská opozícia k dohode pravdepodobne nesúvisela primárne s jadrovým nebezpečenstvom. Tá dlhodobo považuje riziko iránskeho použitia jadrových zbraní za nízke, pretože počíta, že americké jadrové záruky jej poskytujú dostatočnú ochranu. Za podstatnejšie riziko však považuje iránsky

záujem o regionálnu hegemoniu. JCPOA túto otázku neriešil, a z toho vyplýval skeptický a kritický saudský postoj. Situácia po prijatí JCPOA sa teda v skutočnosti zhoršila, nakoľko zrušenie sankcií odstránilo izoláciu Iránu a poskytlo mu viac príjmov, čo znamenalo väčšie množstvo financií na jeho aktivity v regióne. (Riedel, 2016)

Bývalý americký prezident **D. Trump** už počas svojej kampane kritizoval JCPOA a označoval ho za najhoršiu dohodu v americkej histórii. Na začiatku roku 2018 minister zahraničných vecí USA **R. Tillerson** oznámil, že USA plánujú JCPOA úplne prehodnotiť, pretože nedokáže zabezpečiť využívanie iránskeho jadrového programu len na mierové účely, čo je vážnym rizikom pre medzinárodný mier a bezpečnosť. V roku 2018 bolo v tomto zmysle vydané vyjadrenie, že vývoj iránskych balistických striel stále dlhšieho dosahu a agresívna stratégia a aktivity zamerané na destabilizáciu susedných vlád vyvolávajú otázky o schopnosti naplniť dlhodobý záväzok nerozvíjať svoje jadrové kapacity. (Katzman, 2019)

Prezident USA **D. Trump** v roku 2018 preto oznámil, že USA už na JCPOA nebudú participovať a opätovne uložia sankcie, ktoré boli touto dohodou pozastavené. USA ďalej informovali ostatné štáty z P5+1, že sa tiež nebudú zúčastňovať stretnutí spoločnej komisie. (Kerr, 2018) Odchod zároveň USA odôvodnili tvrdením, že Irán naďalej buduje svoj jadrový program, hoci toto tvrdenie nebolo podložené žiadnym dôkazom. V reakcii izraelský premiér **B. Netanyahu** vyslovil úplnú podporu **Trumpovho** rozhodnutia a blahoželal mu k jeho odvážnemu líderstvu. Naopak, európski spojenci, ako aj ostatné strany vyjadrili nad týmto rozhodnutím znepokojenie a ľútosť. (Holpuch, 2018)

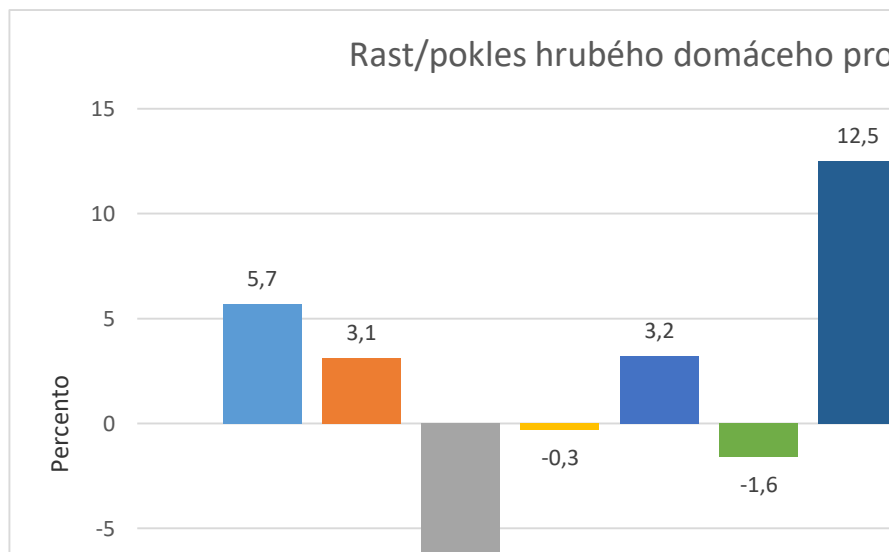
V spoločnom francúzsko-nemecko-britskom vyhlásení bol demonštrovaný zámer týchto štátov zostať zmluvnou stranou JCPOA a spolupracovať so všetkými zostávajúcimi zmluvnými stranami. Pokračovanie vo vykonávaní dohody malo zabezpečiť, že Irán bude naďalej prijímateľom ekonomických výhod spojených s dohodou. Vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku F. Mogherini vyhlásila, že ak Irán bude aj naďalej plniť svoje záväzky súvisiace s jadrovou energiou, EÚ je odhodlaná pokračovať v plnom a účinnom vykonávaní dohody. (Kerr, 2018) Iránski predstavitelia odmietli opätovné prerokovanie JCPOA ako aj rokovania o novej dohode. Minister zahraničných vecí Iránu **J. Zaríf** však tvrdil, že Irán je úplne pripravený vrátiť sa k situácii pred podpísaním JCPOA, ak by USA vystúpili z JCPOA alebo iným spôsobom zamýšľali poškodiť národné záujmy Iránu. Irán takisto tvrdil, že bude schopný v takejto situácii dosiahnuť fázu priemyselného obohacovania za

menej ako dva roky a že aj svoju schopnosť vyrábať štiepne materiály môže v krátkom čase obnoviť. V liste generálnemu tajomníkovi OSN minister zahraničných vecí Iránu **J. Zarif** napísal, že ak má JCPOA prežiť, zostávajúce strany a medzinárodné spoločenstvo musia plne zabezpečiť, aby bol Irán bezpodmienečne kompenzovaný prostredníctvom príslušných národných, regionálnych a globálnych opatrení. (Kerr, 2018)

Z hľadiska akademického vnímania daného fenoménu je prínosným napr. názor **E. Geranmayeh**, ktorý uvádza, že JCPOA je úspechom historického odkazu diplomacie a to nielen pre svoje mierové implikácie, ale rovnako aj pre množstvo a charakter zaangažovaných subjektov, ktoré na vzniku tejto dohody participovali, uviedli ho do platnosti alebo jeho plnenie konštante kontrolujú a vyhodnocujú, teda vrátane USA a Ruska. Snaha o zachovanie JCPOA drvivou väčšinou jeho pôvodných podporovateľov – vrátane EÚ ako čestného sprostredkovateľa negociácií – je rovnako výpoveďou o jeho pretrvávajúcich pozitívach. Tými boli a zostávajú, o. i.: snaha o zamedzenie pokračujúcej regionálnej destabilizácie v prípade otvorenej konfliktu; zvýšenie časového limitu na výrobu jadrovej zbrane z niekoľkých mesiacov na jeden rok; technické obmedzenia fungujúcich centrifúg; praktická totálna redukcia obohateného uránu; potvrdenie Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu o plnení merita dokumentu Iranom; implicitný signál medzinárodného spoločenstva vytvorí novú základňu bezjadrovej zóny v regióne Blízkeho východu. (Geranmayeh, 2019) Vypovedanie predmetnej dohody zo strany USA, bez ohľadu na jeho unilaterálny charakter naznačujúci skôr epizodický než dlhodobý trend, však vyššie uvedené výhody spochybnilo, a potvrdilo tak významnosť postavenia USA v danej téme. Túto skutočnosť možno prezentovať aj na príklade vplyvu sankčného režimu na ekonomický výkon Iránu v minulých rokoch, o ktorom vypovedá nasledujúci graf. Z neho je zrejmé, že vypovedanie JCPOA zo strany USA v roku 2018 sa vo vzťahu k iránskej ekonomike prejavilo okamžite a potvrdilo tak vnímanie pozície USA ako dominantnej jadrovej mocnosti. Podobné argumenty uvádza aj **F. Richter** v analýze *Iran's Economic Woes*. (Richter, 2020)

Graf 2: Rast/pokles hrubého domáceho produktu Iránu

Zdroj: Richter, 2020

Prípadný nový prístup k Iránu by za normálnych okolností mal byť plne kompatibilný s denuklearizačnými snahami USA v ázijsko-tichomorskom regióne. Úroveň technologickej vyspelosti v otázke jadrového zbrojenia je však v prípade Iránu a iných štátov stále diametrálne odlišná. Potenciálne vysielanie nejednotných signálov je preto z hľadiska USA pre globálne nastavenie vnímania jadrového odzbrojenia kľúčové. Preto možno zároveň predpokladať, že zosúladenie pozícií novej administratívy USA v otázke nešírenia jadrových zbraní vo vybraných regiónoch sveta bude do budúcnosti strategickým rozhodnutím. Táto úvaha je zrejmá aj z analytických výstupov **E. Landau**. (Landau, 2018)

Ďalším stálym členom Bezpečnostnej rady OSN, ktorý podporil implementáciu JCPOA, bolo Rusko, podľa ktorého bol a zostáva prínos JCPOA pre medzinárodný mier, stabilitu a omnoho predvídateľnejšiu perspektívu pre región Blízkeho východu jasne definovaný. Rusko ako tradičná veľmoc vedomá si formovania vývoja histórie medzinárodných vzťahov obhajovala v súvislosti s JCPOA podporu tohto dokumentu v Bezpečnostnej rade OSN a najmä gradualistický prístup, ktorého cieľom malo byť odkrytie plného potenciálu predmetnej dohody, nie jej spochybnenie v začiatkoch platnosti. (Statement by

the Foreign Ministry Regarding Implementation of the Joint Comprehensive Plan of Action on Iran's Nuclear Programme, 2019) JCPOA však vždy predstavoval pre Rusko aj strategicko-pragmatický záujem, podobne ako u zvyšných zmluvných strán. Existuje názor, že by ním mohla byť prednostná opcia na rozsiahlu akvizíciu sofistikovanej vojenskej techniky a to predovšetkým po rokoch 2020 až 2023, keď bude zrušené zbrojné a raketové embargo. Podľa niektorých možno dokonca JCPOA označiť za širokospektrálnu dohodu, ktorá má spoločne viesť k strategickému transformácii Iránu. Tento názor prezentuje aj **O. Brosh**. Vzdaním sa jediného strategického horizontu v podobe nukleárneho vektora výmenou za viacero taktických výhod v podobe posilnenej infraštruktúry, posilnených protiraketových spôsobilostí a postupne zveľaďovanej schopnosti odstrašenia by tak bolo definitívne politické víťazstvo Iránu a ekonomický triumf Ruska. (Brosh, 2018) Zmeniť americký prístup k Iránu a zlepšiť vzájomné vzťahy je jedna z najväčších výziev novej administratívy prezidenta USA **J. Bidena**, ktorý vo svojej predvolebnej kampani sľúbil návrat k JCPOA a rozšírenie portfólia diplomatických riešení pre daný problém. (Toossi, 2021) Platí, že ak by sa napr. na nepriamych rokovaniach Irán a USA dohodli na snahe zosynchronizovať zdvihnutie amerických sankcií s iránskym limitovaním obohacovania uránu, mohlo by to znamenať pozitívny posun v iránsko-amerických vzťahoch, predovšetkým v kontexte iránskeho jadrového programu. (Erlanger, 2021)

2.2 Dohoda o znížení počtu strategických zbraní

Prvý pokus USA o formuláciu ucelenej zahranično-politickej vízie po studenej vojne podnikol prezident USA **G. H. W. Bush** v roku 1990. Podľa jeho koncepcie Nového svetového poriadku, v ktorej sa inšpiroval wilsonovsko-rooseveltovou tradíciou americkej zahraničnej politiky, mal svet po studenej vojne spočívať predovšetkým v posilnení mechanizmu kolektívnej bezpečnosti, zvýšení úlohy medzinárodných organizácií a vytvorení svetového spoločenstva slobodných národov.

Sovietsko-americké vzťahy sa vyvíjali priaznivo a v roku 1991 podpísali prezident USA **G. H. W. Bush** a prezident ZSSR **M. Gorbačov** Zmluvu o znížení a obmedzení strategických útočných zbraní (ďalej len START I), ktorá nadobudla platnosť v roku 1994. Táto dohoda sa týkala redukcie počtu strategických zbraní približne o 30% do roku 2001, výzbroj bola obmedzená na 1 600 strategických nosičov a na 6 000 jednotiek bojových hlavíc, z toho 4 900 na ICBM alebo SLBM. ZSSR tiež pristúpil na obmedzenie počtu ťažkých

medzikontinentálnych balistických rakiet na maximálne 154 s 1540 hlavicami. Počet hlavic bol takto znížený na úroveň z roku 1982, kedy rokovania začali. Zmluva zároveň nevyučovala modernizáciu strategických zbraní. Prezident Ruska **B. Jeľcin** následne rozhodol o zrušení zacielenia jadrových rakiet na americké mestá a odporučil redukovať jadrový arzenál na 2 000 až 2 500 hlavic na každej strane, čo je vysoko pod limitom zmluvy START I a takmer 50% väčšia redukcia než bol návrh prezidenta USA **G. H. W. Busha**, ktorý zrušil produkciu bombardérov B-2 a zastavil vývoj pozemnej medzikontinentálnej rakety Midgetman. (Krejčí, 2001)

Zmluva START I bola uzatvorená len medzi USA a ZSSR. Nástupnícke štáty po rozpade ZSSR, ktoré vlastnili jadrové zbrane, k tejto zmluve pristúpili v roku 1992 podpísaním Lisabonského protokolu. Tieto štáty sa v sprievodných dokumentoch zaviazali odstrániť všetky jadrové zbrane zo svojho územia v priebehu siedmich rokov a tiež pristúpiť k dohode o nešírení jadrových zbraní ako štáty nevlastniace jadrové zbrane. Trojstranné vyhlásenie Rusko – USA - Ukrajina z roku 1994 zároveň stanovilo postupy na presun medzikontinentálnych balistických striel s viacnásobnými hlavicami do Ruska, kde mali byť rozobrané. Vyhlásenie obsahovalo aj záruku bezpečnosti, nevyhnutné kompenzácie a ďalšie pomocné opatrenia. Jadrové zbrane boli z Kazachstanu odstránené v roku 1995, z Ukrajiny a Bieloruska v roku 1996. (Durdiak, Gáfrik, Puliš, Suško, 2005)

V priebehu 90. rokov prebiehali rokovania USA a Ruska o obmedzení strategických zbraní a začiatkom roka 1993 bola podpísaná bilaterálna zmluva START II. V zmluve sa každá zo strán zaviazala do roku 2003 ďalej znížiť počet jadrových hlavic: na 3 500 USA a 3 000 Rusko, pričom maximálne 1 750 z nich mohlo byť rozmiestnených na jadrových ponorkách. Dohodnutá bola tiež likvidácia medzikontinentálnych balistických rakiet so systémom MIRV – ruských rakiet SS-18 a SS-24, amerických MX Peacekeeper a Minuteman III. V roku 1997 podpísaný protokol predĺžil obdobie implementácie zmluvy do roku 2007. Senát USA zmluvu ratifikoval v roku 1996, ruská Duma v roku 2000. V roku 1997 boli zároveň prijaté smernice pre prípravu dohody START III. Ratifikácia prebehla v ruskej Dume až potom, kedy bolo zrejmé, že celý rad systémov, ktoré podľa zmluvy podliehajú ratifikácii, je zastaraný a Rusko nemá dostatok prostriedkov na ich modernizáciu, keďže mnoho dôležitých podnikov pre výrobu strategických rakiet zostalo po rozpade ZSSR na Ukrajine. (Krejčí, 2001) Rusko zároveň podmieňovalo ratifikáciu výhodnými podmienkami, ktoré mali vziť z rokovaní o ďalšom rozširovaní NATO. V roku 1997 došlo vo

Francúzsku k podpisu dokumentu s názvom Ustanovujúci akt o vzájomných vzťahoch, spolupráci a bezpečnosti medzi NATO a Ruskou federáciou. (Terem, 2008)

Koniec **Reaganovej** éry znamenal zároveň začiatok novej etapy, v rámci ktorej nastáva fundamentálna tranzícia americko-ruských strategických jadrových vzťahov. Prezident USA **G. H. W. Bush** neprekročil paradigmu kontroly zbrojenia počas studenej vojny, keďže zotrval na dedičstve tohto kurzu, najmä kvôli neurčitosti ohľadom prípadnej ireverzibility politických zmien v Rusku. Podpísal dve významné zmluvy o redukcii strategických jadrových zbraní START I a START II. Prezident USA **B. Clinton** podobne zotrval na paradigme studenej vojny v prípade kontroly zbrojenia, hoci tu treba poznamenať, že sloboda jeho konania bola silne obmedzená opozične naladeným Kongresom USA. Rozšíril a modifikoval agendu v oblasti odzbrojenia a intenzívne podporoval tzv. Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program. Vyvinul snahu o vytvorenie rámca na ďalšiu dramatickú redukcii amerických a ruských jadrových síl v rámci START III. Ruské odmietnutie plánov na vybudovanie americkej protiraketovej obrany spolu s tlakom Kongresu USA na jeho presadenie skomplikovali ďalší pokrok v redukcii jadrových zbraní oboch štátov. V októbri 1999 na dôvažok Kongres USA odmietol návrh prezidenta **Clintona** na prístupenie k Zmluve o všeobecnom zákaze jadrových zbraní. (Terem, 2008)

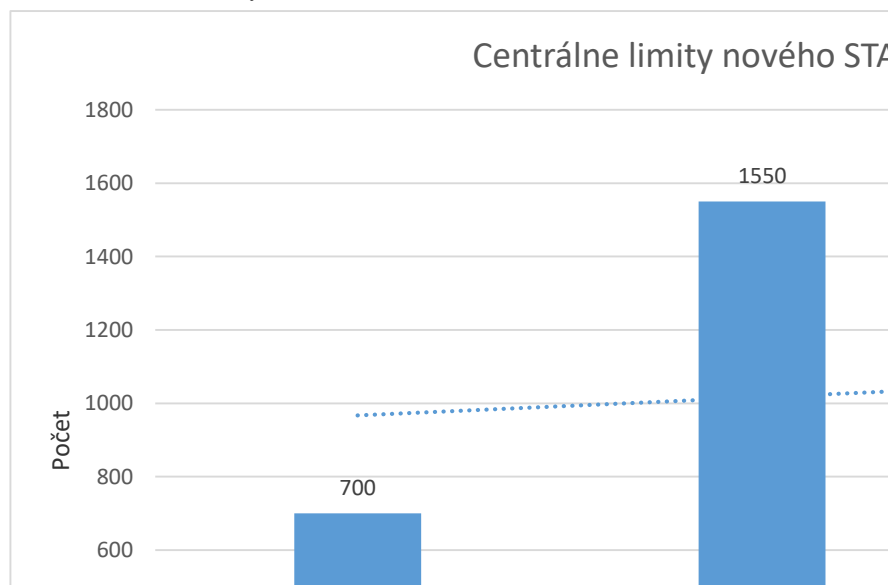
Prezident USA **G. W. Bush**, ktorý nastúpil do úradu v roku 2001, prišiel s novou víziou americkej zahraničnej politiky. S nástupom neokonzervatívov, ktorí prispôbili svoju ideológiu podmienkam po skončení studenej vojny, sa objavili názory, že bilaterálne dohody o kontrole zbrojenia s priateľským Ruskom neprispievajú k zmene vzťahov. Globálne dohody o kontrole zbrojenia a o odzbrojení sú pascami, ktoré príliš obmedzujú USA v slobode voľby, pričom tento prístup bol americkou administratívou rýchlo osvojený. Boli iniciované kroky, ktoré mali viesť k naplneniu jeho vlastnej predstavy o americko-ruských strategických jadrových vzťahoch. Už v prvom roku sa **Bushova** administratíva snažila o novú definíciu vzťahov medzi Ruskom a USA. Vo vyhlásení prijatom v roku 2001 prezident Ruska **V. Putin** a prezident USA **G. W. Bush** deklarovali, že ani jedna krajina nepovažuje tú druhú za nepriateľa alebo hrozbu. Išlo de facto o ukončenie vzájomného jadrového zastrašovania medzi USA a Ruskom. Po deklarovaní vzájomného partnerstva v boji proti terorizmu, regionálnej nestabilite a hrozbám šírenia zbraní hromadného ničenia **Bushova** administratíva pristúpila k jej hlavnému cieľu a v závere roka 2001 oznámila, že

USA odstupujú od Zmluvy o obmedzení systému antibalistických rakiet.

Kým Nuclear Posture Review z roku 1994 uvádzal, že kapacity bývalého ZSSR zostávajú hlavnou vojenskou hrozbou pre americké jadrové sily, správa z roku 2001 uvádzala, že Rusko predstavuje omnoho menšiu verziu hrozby než bývalý ZSSR. Správa zdôrazňovala, že 1 700 až 2 200 jadrových hlavíc by do roku 2012 malo postačovať k podpore americkej politiky odstrašenia a zaručiť bezpečnostné potreby USA. Tieto odporúčania sa odrazili v rokovaníach v rámci zmluvy SORT, ktorú podpísali prezidenti oboch štátov v roku 2002 a ktorá zaviazala obe krajiny znížiť počty jadrových hlavíc na úroveň 1 700 až 2 200 do konca roka 2012. Zaujímavejšou a potenciálne omnoho dôležitejšou bola Spoločná deklarácia podpísaná oboma prezidentmi v ten istý deň, ktorá zdôraznila, že obdobie, v ktorom sa USA a Rusko videli navzájom ako nepriatelia alebo strategické hrozby, sa skončilo. Tiež podčiarkla niekoľko tém na ďalšiu diskusiu, ako napr. spoločný výskum a rozvoj technológií raketovej obrany, spoluprácu na raketovej obrane pre Európu, atď. (Drell – Goodby, 2005)

Podobne ako očakávaný návrat USA k rokovaniam o JCPOA, aj predĺženie platnosti nového START v roku 2021 na ďalších päť rokov možno vnímať ako pozitívny signál. Vychádzajúc zo strategického nastavenia oboch štátov, ktoré je rozpracované vyššie, je nájdenie historickej politickej vôle k danému aktu kombináciou ochrany národného záujmu tak USA ako aj Ruska, no zároveň prejavom ich pragmatického uvažovania. Nový START totiž umožňuje, o. i., každej zo zmluvných strán flexibilitu štruktúry síl, pokiaľ bude táto rešpektovať stanovené centrálné limity uvádzane v grafickom zobrazení nižšie. (New START Treaty, 2021)

Graf 3: Centrálne limity nového START

Zdroj: Carnegie Endowment for International Peace, 2021

Podľa niektorých analytikov, ku ktorým patria aj **J. Acton**, **T. MacDonald** a **P. Vaddi**, je predĺženie platnosti nového START z roku 2021 iba prvý krok k ďalšiemu redukcionizmu vojenských jadrových kapacít USA a Ruska a k prehĺbovaniu kontroly zbrojenia vo všeobecnosti. Títo autori definujú päť možných scenárov, akým by sa akademická diskusia – s ambíciou inšpirovať politicko-decíznu sféru – mala uberať. Tri z nich sa týkajú americko-ruských bilaterálnych vzťahov v oblasti budovania transparentnosti, posilňovania vzájomnej dôvery a zintenzívnenia globálnych tendencií nešírenia zbraní hromadného ničenia. Prvým je návrh na výmenu dôverných informácií na dvojročnej báze o počte rozmiestnených rakiet, ktoré by mohli v budúcnosti spôsobiť nestabilitu a viesť k ďalším vlnám zbrojenia. Druhým bodom je prijatie politicky záväznej platformy umožňujúcej recipročnú kontrolu objektov potenciálne obsahujúcich jadrové zbrane, ktorých selekcia by podliehala schváleniu obidvoch strán. Záverečnou ideou je dohoda na prijatí opatrení vedúcich k posilneniu úlohy zariadení protiraketovej obrany a ich inštalácií v Európe. (Acton – MacDonald – Vaddi, 2021)

Pokiaľ prvé dva návrhy možno považovať za prijateľné a z hľadiska

zadefinovanej úrovne ambície aj efektívne, uskutočniteľnosť tretieho je pravdepodobne náročnejšia. Dôvodom je, že ho pravdepodobne nemožno postaviť na jednoduchom preferovaní systému protiraketovej obrany Aegis, ale na redukcii duplicít so systémom S-400, resp. iným. Schopnosť nájsť a pomenovať politické kondicionality vedúce k americko-ruskej spolupráci v danej oblasti znamená ísť za horizont akéhokoľvek doterajšieho politicko-vojenského détente medzi oboma krajinami, a preto zostáva predovšetkým akademicko-teoretickou výzvou. Základné východiskové rámce by mohli byť postavené na dvoj-pilierovej štruktúre:

- a. Spolupráca medzi Rumunskom a Tureckom v rámci NATO a prípadné využitie úlohy EÚ ako čestného sprostredkovateľa alebo komunikačného kanála medzi USA a Ruskom v otázke protiraketovej obrany.
- b. Pokračujúce posilňovanie identickej percepcie hrozby USA a Ruska vo vzťahu k fenoménu šírenia zbraní hromadného ničenia, ergo zvyšovanie opodstatnenia systému protiraketovej obrany v konkrétnom svetovom regióne.

3. Kondicionality pre dosiahnutie regionálnej nuly

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že multilaterálne a bilaterálne jadrové dohody majú potenciál byť normatívnym princípom druhého jadrového veku. Tento problém je však zároveň širší, pretože nevyhnutne súvisí s komplexnejšie definovaným cieľom. Tým je úplné jadrové odzbrojenia a stanovenie podmienok, ktoré by k nemu mohli viesť na regionálnej a neskôr na globálnej úrovni.

Berúc do úvahy regionálny význam JCPOA možno región Blízkeho východu označiť za oblasť angažovania a často i konfrontácie nielen regionálnych, ale aj mimo regionálnych subjektov. Nejde preto iba o regionálnu jednotku globálneho systému medzinárodných vzťahov, ale o fenomén viacdimeznionálnej asymetrickej penetrácie, ktorý je v systéme medzinárodných vzťahov prítomný. Ingerencia zvonku, konštruktívna alebo nekonštruktívna, sprevádzala snahy o vytvorenie zóny bez zbraní hromadného ničenia – predovšetkým tých jadrových – v regióne Blízkeho východu počas celého uplynulého polstoročia. Toto obdobie bolo zároveň dôkazom toho, ako veľmi je potrebný inštitút adekvátneho multilaterálneho fóra, ktoré by vytváralo platformu pre dialóg o odzbrojení a vo svojom zamýšľanom dôsledku aj súbor kondicionalít pre dosiahnutie regionálnej

– a perspektívne globálnej – nuly. Vzhľadom na neexistenciu blízkovýchodnej bezpečnostnej organizácie, ktorá by riešila spoločne otázky bezpečnosti, úlohu spomínaného multilaterálneho fóra plnila predovšetkým konferencia o dodržiavaní NPT a prvotná iniciatíva smerom k vytvoreniu bezjadrovej zóny v regióne Blízkeho východu bola vypracovaná a predložená egyptsko-iránskou iniciatívou až v roku 1974. Bezpečnostný imperatív, ktorý bol dôvodom vzniku predmetnej iniciatívy, bol však zároveň príčinou jej nerealizovateľnosti. Pôvodný zámer pokrytia geografickej oblasti celého regiónu Blízkeho východu bol síce predstavený počas konferencie o dodržiavaní NPT v roku 1995 ako jej základný bod, počas ďalších päťročných konferenčných cyklov sa mu však z viacerých dôvodov nepodarilo získať všeobecnú politickú podporu, ktorá by mohla byť pretavená do praktickej realizovateľnosti. Ako uvádza autorka **E. Rózsa** región Blízkeho východu v súčasnosti prežíva obdobie masívnej transformácie, ktorej budúce politické, ekonomické, bezpečnostné a demografické charakteristické črty sa síce na základe empirickej analýzy dajú odhadnúť, no v novom prostredí medzinárodných vzťahov – od ukončenie studenej vojny doteraz – takéto predikcie strácajú na relevancii. Zároveň však platí pôvodná a historicky potvrdená téza, že univerzálne riešenie pre región Blízkeho východu v oblasti odzbrojenia a eventuálneho vytvorenia bezjadrovej zóny bude možné iba za podmienky, že aj ten zdanlivo najmarginálnejší štát bude jeho súčasťou. (Rózsa, 2018)

Podľa názorov iných autorov má však v súčasnosti región Blízkeho východu lepšiu perspektívu stať sa zónou bez zbraní hromadného ničenia než tomu bolo počas spomínanej egyptsko-iránskej iniciatívy v prvej polovici 70. rokov. Vizionárske idey tohto typu však pritom stále zápasia s nedostatkom politickej podpory a zlyhávajú aj na technických riešeniach. Vzhľadom na limitovaný rozsah tohto článku budú reflektované štyri všeobecné kondicionality, ktoré by danému cieľu mohli dopomôcť. Prvou je vytvorenie beztestovej zóny jadrových zbraní v regióne Blízkeho východu. I keď platí, že žiaden z jeho dominantných štátov vrátane Iránu či Egypta v minulosti nikdy nevykonal verejný a úspešný jadrový test, bolo by prijatie podobného záväzku práve týmito štátmi spolu s Izraelom všeobecne deklarovaným príspevkom k budovaniu mieru a stability. Druhou by bolo dobrovoľné prijatie kľúčových pasáží JCPOA týkajúcich sa najmä limitov na množstvo obohateného uránu, zrieknutia sa reverzného využitia plutónia či ukončenie vývoja výbušných zariadení a pokročilých zbraňových systémov všetkými štátmi regiónu Blízkeho východu. Treťou zostáva pripojenie sa všetkých štátov v regióne Blízkeho východu k Zmluve o

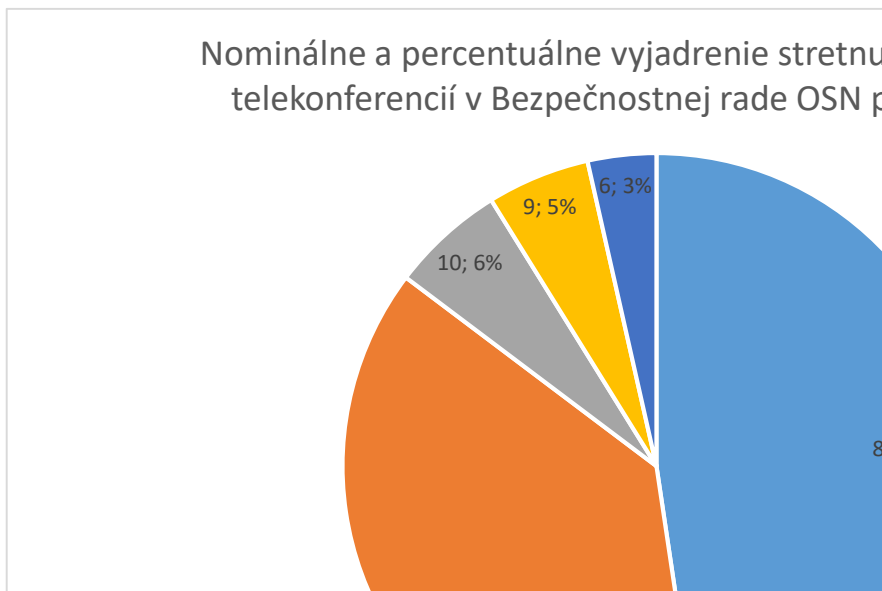
zákaze chemických zbraní, v tomto prípade ide najmä o využívanie diplomatických a ekonomických motivátorov smerom k Egyptu a Izraelu. Záverečnou vstupnou podmienkou by mohlo byť konštruktívne vyriešenie otázky nosičov, teda budovania tých vojenských spôsobilostí, ktoré sú z hľadiska dosiahnutia efektu odstrašenia jadrových zbraní účelovo viazané a veľmi podstatné. Ako uvádza **M. Fitzpatrick** otázkou zostáva, na aký typ balistických rakiet uplatniť obmedzenia, keďže celkový zákaz platný en bloc je pravdepodobne nereálny a mal by sa v prvom štádiu sústrediť na limit presahujúci 2 000 km doletu. (Fitzpatrick, 2019)

Podľa záverov, ktoré prináša **H. Sokolski** prípadný menej optimistický scenár budúceho vývoja zároveň súvisí s možným domino efektom jadrového zbrojenia v regióne Blízkeho východu. Odhadnúť prípadný pozitívny multiplikačný efekt pre zrýchlené vytváranie podmienok pre dosiahnutie regionálnej nuly by pritom zostali otázne, nie však à priori zavrnutiahodné. (Sokolski, 2018) Približovanie sa k vytváraniu fungujúcej multilaterálnej platformy a dostatočných diplomatických kondicionalít pre dosiahnutie regionálnej nuly je špeciálne v podmienkach regiónu Blízkeho východu otázkou náročného budúceho vývoja. Existuje tu však pomerne vysoká miera perspektívy. Vývoj v medzinárodných vzťahoch po skončení studenej vojny naznačil, že bezpečnostný imperatív môže byť doplnený myšlienkou spolupráce s cieľom približovania sa k ideálu úplného odzbrojenia, i keď ňou pravdepodobne nikdy nebude nahradený. Potenciálne súperenie Blízkeho východu s ďalšími svetovými regiónmi o pozornosť svetového spoločenstva v odzbrojovacích iniciatívach môže byť z dlhodobého hľadiska dokonca na prospech vecí. Zároveň platí, že gradualistický prístup a inkluzívnosť by ich mali sprevádzať za každých okolností. Preto je napr. JCPOA v tomto zmysle vítaným signálom.

Z hľadiska možných odporúčaní sa ako vhodné javí venovať danému regiónu a fenoménu odzbrojenia kontinuálne viac pozornosti aj na úrovni OSN. V súčasnosti viaceré štatistické ukazovatele naznačujú, že témam súvisiacim s odzbrojením, kontrolou zbrojenia alebo regionálnym aspektom šírenia jadrových zbraní na úrovni OSN nie je v porovnaní s inými problémami venovaná percentuálne najvyššia pozornosť. V roku 2020 bol Blízky východ témou stretnutí a otvorených telekonferencií Bezpečnostnej rady OSN v 64 prípadoch, pričom počet rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN týkajúci sa daného regiónu bol na úrovni 9. Grafické vyjadrenie zároveň ukazuje, že téma Blízkeho východu nehrá prím v činnosti Bezpečnostnej rady OSN, čo zároveň znamená,

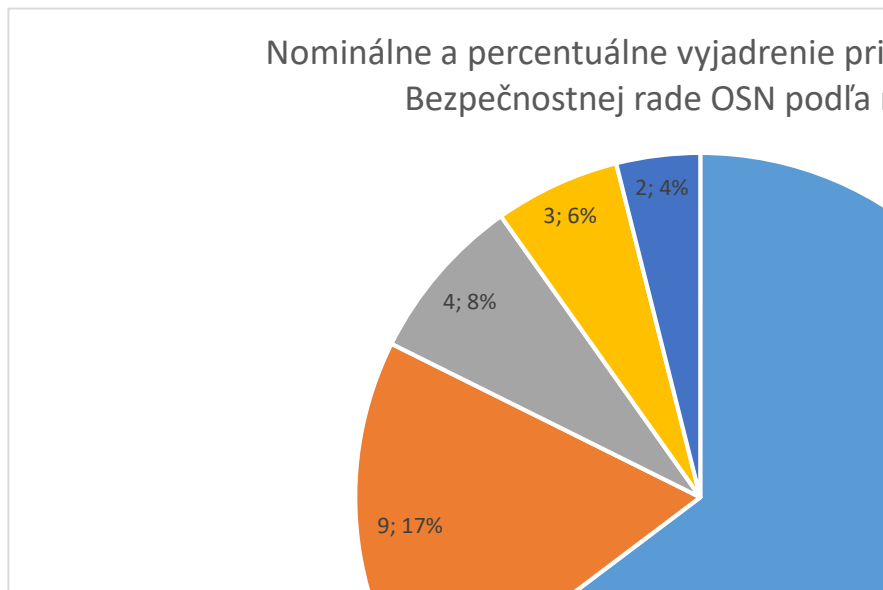
že ako taká nemusí byť jednoduchou pre prijímanie konsenzu. (Highlights of Security Council Practise, 2020)

Graf 4: Nominálne a percentuálne vyjadrenie stretnutí a otvorených telekonferencií v Bezpečnostnej rade OSN podľa regiónu

Zdroj: Security Council of the United Nations, 2020

Graf 5: Nominálne a percentuálne vyjadrenie prijatých rezolúcií v Bezpečnostnej rade OSN podľa regiónu

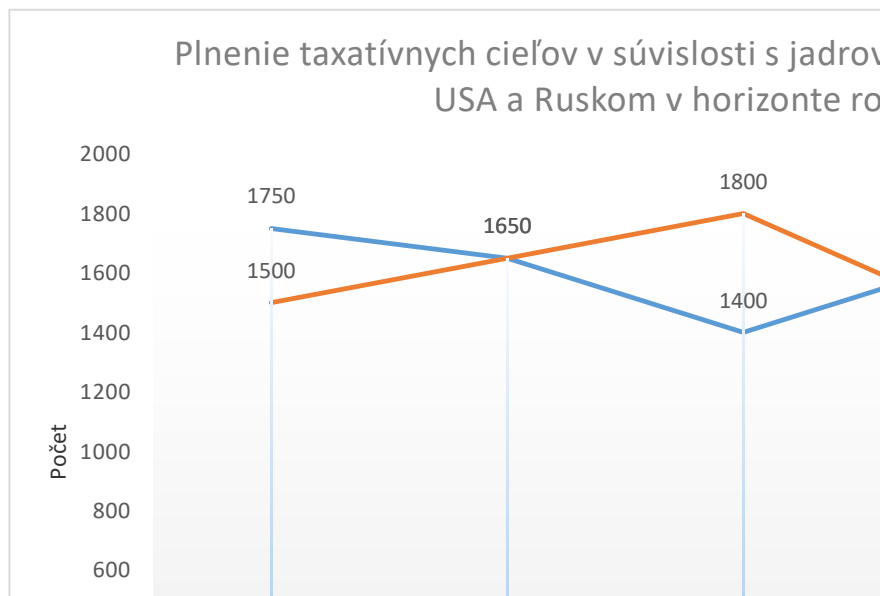

Zdroj: Security Council of the United Nations, 2020

Napriek tomu z vyššie uvedených grafov vyplýva, že regionálne jadrové dohody typu JCPOA motivovali štáty k diplomatickým rokovaniam a prispeli k tomu, že región Blízkeho východu bol na úrovni Bezpečnostnej rady OSN vnímaný ako v poradí druhý najdôležitejší v konkrétnych ukazovateľoch za sledované obdobie. Pokiaľ platí, že JCPOA ako multilaterálna jadrová dohoda regionálnej povahy má potenciál prispievať k približovaniu sa dosiahnutia ideálu regionálnej nuly, na bilaterálnu jadrovú dohodu nový START treba nazerať ako na prostriedok dosahovania globálnej jadrovej parity a balansu. Opodstatnenosť oboch prístupov je – napriek rozdielnosti váhy a významu – zrejme. Ako uvádza **K. Reif** úspešnosť cesty k dosiahnutiu jadrovej rovnováhy medzi USA a Ruskom zostáva priamo úmerná schopnosti oboch štátov dohodnúť sa na podmienkach plnenia a uplatňovaní jej záverov. (Reif, 2021) Rešpektovanie taxatívnych cieľov v súvislosti s jadrovými náložami medzi USA a Ruskom v horizonte rokov – za obdobie poslednej dekády – zobrazuje nižšie uvedený graf. Z neho je zrejme, že USA a Rusko disponovali nadmerným počtom jadrových náloží v rokoch 2012 a 2016 a to vždy v opačnom garde. Úplná

strategická parita bola síce dosiahnutá v roku 2014 a 2020, no v rámci stanovených centrálnych limitov nového START – 1550 jadrových náloží – sa tak udialo iba v druhom prípade. Aj to potvrdzuje opodstatnenosť významu a úlohy nového START pre pokračovanie globálnych odzbrojovacích tendencií.

Graf 6: Plnenie taxatívnych cieľov v súvislosti s jadrovými náložami medzi USA a Ruskom v horizonte rokov

Zdroj: Reif, 2021

Na protiargument, že pokračujúca redukcia jadrových zbraní by mohla ohroziť schopnosť odstrašenia USA a vyvolať pochybnosť o bezpečnostných zárukách ich spojencov a partnerov odpovedajú **K. Reif** a **S Bugos** spochybnením jeho podstaty. Podľa oboch autorov vývoj po skončení studenej vojny naznačuje potrebu vnímať nielen úlohu a význam vojenského hardvéru, ktorý poskytujú jadrové zbrane, ale aj politický softvér reprezentovaný umením vyjednávať a prijímať kompromisy. USA a Rusko predĺžením platnosti nového START tento vývoj strategického uvažovania potvrdzujú a implicitne naznačujú, že budúce ohrozenie môže mať skôr asymetrický charakter pochádzajúci z tzv. šedej zóny bezpečnosti, v ktorej budú hrať dôležitú úlohu okrem jadrových aj nejadrové vojenské spôsobilosti. (Reif – Bugos, 2021)

Záver

Úloha a význam jadrových zbraní po skončení studenej vojny boli formované viacerými faktormi, medzi ktoré možno zaradiť vývoj strategického uvažovania dvoch najdôležitejších jadrových štátov – USA a Ruska. Národné rámce strategického diskurzu zároveň definovali ochotu a pripravenosť týchto štátov vstupovať do zmluvných vzťahov na multilaterálnej a bilaterálnej úrovni, a ovplyvňovať tak podobu druhého jadrového veku. Vzhľadom na svoju povahu a charakter sú JCPOA a nový START zmluvami, ktoré môžu predznamenať trend vývoja a uskutočniteľnosť ideálu jadrového odzbrojenia minimálne pre tretiu dekádu nového milénia. Voľba vyššie uvedených dokumentov pre strategickú analýzu sa javí ako opodstatnená, keďže v praxi znamená predstavenie prípadových štúdií pars pro toto vývoja fenoménu jadrových zbraní v regionálnom a globálnom kontexte a naznačuje budúci trend.

Obdobie po skončení studenej vojny potvrdilo, že fenomén jadrových zbraní možno do istej miery vnímať ako prejav meniacej sa konštanty. Nejde však o oxymoron, protirečivosť tohto slovného spojenia zostáva iba zdanlivá. Potvrďuje to neustále vyvíjanie sa strategického myslenia USA a Ruska a jeho postupné prispôbovanie sa na nové pomery na jednej strane a pretrvanie odstrašujúcej úlohy jadrových zbraní ako politicko-diplomatickej a vojensko-obrannej spôsobilosti jadrových štátov na strane druhej. Do takto definovaného kontextu vstupuje objektívna potreba znižovania počtu, resp. kompletná eliminácia jadrových zbraní vyvolávaná aktuálnym smerovaním medzinárodných vzťahov a podporovaná svetovou verejnou mienkou.

Napĺňanie takto stanovenej úrovne ambície však predpokladá gradualistický prístup. Želaný postupný návrat k lineárnemu vývoju v medzinárodných vzťahoch po turbulentnom vývoji obdobia po skončení studenej vojny si bude zároveň vyžadovať novú kvalitu vzájomnej interakcie medzi relevantnými jadrovými mocnosťami na regionálnej i globálnej úrovni. Odpoveďou na trvalú prítomnosť fenoménu jadrových zbraní v meniacom sa bezpečnostnom prostredí je preto kontinuálna adaptácia, stanovovanie nových cieľov spolupráce, rozširovanie zmluvnej základne jadrových zbraní a inkluzívnosť.

Literatúra:

ACTON, J. – MACDONALD, T. – VADDI, P. 2021. *Revamping Nuclear Arms Control: Five Near-Term Proposals* [online]. 2021. [cit. 03. 06. 2021].

- Dostupné na internete:
<https://carnegieendowment.org/2020/12/14/revamping-nuclear-arms-control-five-near-term-proposals-pub-8342>
- ARBATOV, A. 2016. *The Nuclear Deal With Iran: The Final Step or a New Stage?* [online]. 2016. [cit. 05. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://carnegie.ru/2016/04/20/nuclear-deal-with-iran-final-step-or-new-stage-pub-63380>>
- ASCULAI, E. 2018. *Iran after the Nuclear Agreement: A Status Report* [online]. 2018. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://www.inss.org.il/publication/iran-nuclear-agreement-status-report/>>
- BROSH, O. 2018. *Russia, Iran and the JCPOA* [online]. 2018. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://www.idc.ac.il/he/research/ips/Documents/publication/5/OdedBrosh22.7.2018.pdf>>
- BUNN, M. 2018. *Evaluating the Nuclear Posture Review* [online]. 2018. [cit. 02. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://belfercenter.org/publication/evaluating-nuclear-posture-review>>
- CARTER, A. 2018. *Evaluating the Nuclear Posture Review* [online]. 2018. [cit. 02. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://belfercenter.org/publication/evaluating-nuclear-posture-review>>
- DRELL, S. D. – GOODBY, J. E. 2005. *What are Nuclear weapons For? Recommendations for Restructuring U.S. Strategic Forces* [online] 2005. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<http://www.carnegieendowment.org/npp/weapons/index.cfm?fa=view&id=3000059>>
- DURDIK, J. – GÁFRIK, A. – PULIŠ, P. – SUŠKO, M. 2005. *Zbrane hromadného ničenia – aktuálna bezpečnostná hrozba*. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
- Eliminating Nuclear Threats. *A Practical Agenda For Global Policymakers*. [online]. 2010. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://carnegieendowment.org/2010/01/22/eliminating-nuclear-threats-practical-agenda-for-global-policymakers-event-2799>>
- ERLANGER, S. 2021. *Iran and U.S. Agree on Path Back to Nuclear Deal* [online]. 2021. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete:
<<https://www.nytimes.com/2021/04/06/world/europe/iran-nuclear-deal.html>>
- FITZPATRIC, M. 2019. *Steps en Route to a WMD-Free Zone in the Middle East* [online]. 2019. [cit. 08. 06. 2021]. Dostupné na internete:

- <<https://www.iiss.org/blogs/survival-blog/2019/05/wmd-free-zone-middle-east>>
- HOLPUCH, A. 2018. *Donald Trump says US Will No Longer Abide by Iran Deal – As It Happened* [online]. 2018 [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/world/live/2018/may/08/iran-nuclear-deal-donald-trump-latest-live-updates>>
- GERANMAYEH, E. 2019. *Why the Iran Nuclear Deal Still Matters for Europe* [online]. 2019. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.ecfr.eu/article/commentary_why_iran_nuclear_deal_still_matters_for_europe_jcpoa>
- Highlights of Security Council Practise* [online]. 2020. [cit. 08. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.un.org/securitycouncil/content/highlights-2020>>
- HOREMUŽ, M. 2012. *Súčasná bezpečnostná politika Ruskej federácie a jej vybrané dimenzie*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2012, ISBN 978-80-80849-47-4
- HRONČEKOVÁ, S. 2019. *Význam dohody Spoločný komplexný akčný plán (JCPOA) pre politický a ekonomický vývoj Iránu*. Bakalárska práca, Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
- Iránsky parlament podporil dohodu o jadrovom programe* [online]. 2015. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/370531-iransky-parlament-podporil-dohodu-o-jadrovom-programe/>>
- JINGMEI, T. 2003. *The Bush Administration's Nuclear Strategy and Its Implications for China's Security*. Stanford: Stanford University, 2003, 23 s.
- Joint statement by EU High Representative Federica Mogherini and Iranian Foreign Minister Javad Zarif* [online]. 2016. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2991/joint-statement-eu-high-representative-federica-mogherini-and-iranian-foreign-minister-javad_en>
- KAZTMAN, K. 2014. *Iran U.S. Concerns and Policy Responses* [online]. 2014. [cit. 05. 06. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.everycrsreport.com/files/20141001_RL32048_048afab0f30e1ffb882a45cbe7840c02ce9684eb.pdf>
- KAZTMAN, K. 2019. *Iran Sanctions* [online]. 2019. [cit. 05. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>>

- KERR, K. 2018. *Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit* [online]. 2018 [cit. 05. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43333.pdf>>
- KERR, K. – KATZMAN, K. – NIKITIN, M. – GARCIA, M. 2015. *Iran: Interim Nuclear Agreement and Talks on a Comprehensive Accord* [online]. 2015 [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.everycrsreport.com/files/20150327_R43333_357554c25e8ae781b873b799ef52265948476ddb.pdf>
- Koncepcija vnešnej politiky Rossijskej Federacii. In ŠAKLEINA, T., A. (eds.). 1992 *Vnešnjaia politika i bezopasnost' sovremennoj Rossii 1991 - 2002. Chrestomatija v četyrech tomach, TOM IV. Dokumenty, Razdel II.: Principy vnešnej politiki Rossijskej Federacii*. Moskva: Moskovskij gosudarstvenyj institut meždunarodnyh otnošenij (Y) MID Rossii, 2002. ISBN 5-8243-0363-0, s. 19 - 50.
- KOZYREV, V., A. 1993. Diskussija o tom, kakoj byt' vnešnej politike Rossii. In *Meždunarodnaja žizn*, číslo 2. ISSN 0130-9625, s. 5 - 22.
- KREJČÍ, O. 2001. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2001, 710 s. ISBN 978-80-87865-07-1
- KREJČÍ, O. 2011. Russia and the Architecture of European Security. In KREJČÍ, O., KOPER, J., VLČEK, D. (eds.) *Contemporary Geostrategic and Geopolitical Networks in Europe and Russia*. Banská Bystrica: Faculty of Political Science and International Relations, Matej Bel University, 2011. 105 s. ISBN 978-80-557-0288-9, s. 67 - 105.
- LANDAU, E. 2018. *In the Aftermath of the JCPOA: Restoring Balance in the US-Iran Deterrent Relationship* [online]. 2018. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.inss.org.il/publication/aftermath-jcboa-restoring-balance-us-iran-deterrent-relationship/>>
- National Security Concept of the Russian Federation* [online]. 2010. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/content/id/589768>
- National Security Strategy of the United States of America* [online]. 2017. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>>
- National Defense Strategy – Summary* [online]. 2018. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense->

- Strategy-Summary.pdf>
- Nuclear Threat Initiative* [online]. 2009. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <http://www.nti.org/e_research/profiles/USA/Nuclear/index.html>
- New START Treaty* [online]. 2021. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.state.gov/new-start/>>
- PÉCZELI, A. 2017. *Best Options for the Nuclear Posture Review* [online]. 2017. [cit. 14. 06. 2021]. Dostupné na internete: <http://www.airuniversit.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volumer-11_Issue-3/Peczeli.pdf>
- RAPNOUIL, M. – VARMA, T. – WITNEY, N. 2018. *Eyes Tight Shut: European Attitudes Towards Nuclear Deterrence* [online]. 2018 [cit. 13. 06. 2021]. Dostupné na internete: <https://ecfr.eu/special/eyes_tight_shut_european_attitudes_towards_nuclear_deterrence/>.
- RICHTER, F. 2020. *Iran's Economic Woes* [online]. 2020 [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.statista.com/chart/20454/real-gdp-growth-of-iran/>>
- REIF, K. – BUGOS, S. 2021. *Time Running Out: Extend New START Now* [online]. 2021 [cit. 10. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.armscontrol.org/issue-briefs/2020-10/time-running-out-extend-new-start-now>>
- REIF, K. 2021. *New START at a Glance* [online]. 2021. [cit. 10. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.armscontrol.org/factsheets/NewSTART>>
- RIEDEL, B. 2016. *What the Iran Deal Has Meant for Saudi Arabia and Regional Tensions* [online]. 2016. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/07/13/what-the-iran-deal-has-meant-for-saudi-arabia-and-regional-tensions/>>
- RÓZSA, E. 2018. *Weapons of Mass Destruction in the Middle East and North Africa* [online]. 2018. [cit. 08. 06. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.iai.it/sites/default/files/menara_wp_24.pdf>
- SAMORE, G. 2018. *Evaluating the Nuclear Posture Review* [online]. 2018. [cit. 02. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://belfercenter.org/publication/evaluating-nuclear-posture-review>>
- SOKOLSKI, H. 2018. *In the Middle East, Soon Everyone Will Want the Bomb* [online]. 2018. [cit. 08. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://foreignpolicy.com/2018/05/21/in-the-middle-east-soon-everyone-will-want-the-bomb/>>

- Statement by the Foreign Ministry Regarding Implementation of the Joint Comprehensive Plan of Action on Iran's Nuclear Programme* [online]. 2019. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://www.iranwatch.org/library/governments/russia/ministry-foreign-affairs/statement-russian-foreign-ministry-regarding-implementation-joint-comprehensive-plan-action>>
- SNIDER, D. 1995 *The National Security Strategy: Documenting Strategic Vision* [online]. 1995. [cit. 14. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2012/05/Snider.pdf>>
- Strategia nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj federacii do 2020 goda* [online]. 2009. [cit. 10. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>>
- TEREM, P. 2008. *Jadrové zbrane, ich význam a vplyv na svetovú politiku*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2008. 292 s. ISBN 978-80-8083-531-6.
- TEREM, P. 2011. Význam vlastníctva jadrových zbraní. In KULAŠIK, P. (eds.) *Prehĺbovanie konceptu bezpečnosti – implikácie pre teóriu a prax medzinárodných vzťahov*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, 2011. ISBN 978-80-557-0289-6, s. 78 - 93.
- TOOSSI, S. 2021. *Biden Can End Forever Wars Only If He Scraps Trump Policies and Pursues Peace with Iran* [online]. 2021. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<https://eu.usatoday.com/story/opinion/2021/03/22/joe-biden-pursue-peace-iran-end-forever-wars-column/4761023001/>>
- TRENIN, A. 2005. *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment* [online]. 2005. [cit. 03. 06. 2021]. Dostupné na internete: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/prolif_paper_Trenin.pdf
- United States Nuclear Doctrine and Policy* [online]. 2018. [cit. 19. 06. 2021]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/nuke/guide/usa/doctrine>>
- Voennaja doktrina Rossijskoj federacii* [online]. 2010. [cit. 10. 06. 2021]. Dostupné na internete: http://news.kremlin.ru/ref_notes/461